(1129)
A-Lp 1+2/

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

1989 VASARIS - FEBRUARY Nr. 2 (206) $ 1.50

akiračiai

BIBLIOTEKA

VILNIUJE IR TALINE

KOVA UŽ SUVERENITETĄ

Lietuvių tarpe dar vis galima dažnai išgirsti diskutuojant apie 1988 m. lapkričio 17-18 d. LTSR Aukščiausiosios Tarybos (AT) sesiją Vilniuje. Konkrečiau tariant, dažnai klausiama „kodėl Lietuva nepalaikė Estijos"? Šis klausimas visai natūralus ir nenuostabus, tik žodis „Lietuva", be jokio priedo, šiame klausime nėra visai tikslus. Norint visą tai suprasti, reikia į sesijos įvykių eismą pažvelgti truputį išsamiau.

Lapkričio 17 d. AT posėdžiai nebuvo esminiai; buvo aptariamas biudžetas ir kiti eiliniai reikalai. Trys svarbiausi punktai buvo diskutuojami lapkričio 18 d.: lietuvių kalba, heraldika, himnas ir LTSR konstitucija. Kaip jau paskelbta spaudoje, LTSR AT sesijoje buvo nutarta įteisinti lietuvių kalbą kaip valstybinę kalbą, Vinco Kudirkos „Tautinę giesmę"– kaip valstybinį himną ir trispalvę – kaip valstybinę vėliavą, o konstitucijos klausimą atidėti (sudaryti komisiją ruošti naują Konstitucijos projektą ir pateikti projektą liaudies svarstymui).

Konstitucijos klausimas buvo, be abejonės, svarbiausias reikalas. Lietuvos Persitvarkymo sąjūdžio (LPS) Seimo nariai buvo pakviesti stebėtojais į LTSR AT sesiją, o Vytautui Landsbergiui buvo suteiktas žodis konstitucijos klausimu. Pacituosiu gan ilgą ištrauką iš jo kalbos, nes ji, manau, aiškiai ir išmintingai apibūdina Sąjūdžio ir, mano nuomone, lietuvių tautos poziciją šiuo klausimu:

...Mūsų teisė yra būti šioje žemėje, dirbti ją taip, kaip patys išmanome, statyti ar nestatyti joje įmones, gaminti jose tai, ką patys nutarsime gaminti. Šios teisės nedera nei nužemintai prašyti, nebūtina ir nepaprastai iškilmingai skelbti, o būtina – ramiai, rimtai, oriai jau šioje sesijoje pasakyti: tokia yra mūsų teisė. Ją reikia suformuoti tiksliais ir į ateitį nukreiptais teigimais, taip, kaip skamba Lietuvos TSR Konstitucijos naujosios redakcijos (LPS Seimo aprobuoto Konstitucijos projekto – R.D.) 70-asis straipsnis, į kurį siūlau atkreipti jūsų dėmesį: TSRS įstatymai galioja Lietuvos TSR teritorijoje tik tuo atveju, jeigu jie neprieštarauja Lietuvos TSR Konstitucijai. (Estija būtent priėmė panašią pataisą savo konstitucijai – R.D.)

Sąjūdžio Seimas pasiūlė Aukščiausiajai Tarybai apsvarstyti ir priimti visą naują, Seimo aprobuotą Lietuvos TSR Konstitucijos projektą. Ir ši, ir ankstesnė redakcija buvo paskelbtos Atgimime, *sulaukė daugelio atsiliepimų ir pasiūlymų. Tai būtų ryžtingas žingsnis, atsisakymas būdingo mums pusininkavimo, dairymosi, iš kur vėjas pučia. Tuo tikslu galima būtų ir pratęsti sesiją, kad Konstitucija būtų priimta ligi lapkričio 29-osios dienos (lapkričio 29 d. buvo*

(tęsinys 4-me psl.)

turinyje

ANTROJI DIENA

Tęsiame reportažą iš Lietuvos Persitvarkymo sąjūdžio steigiamojo suvažiavimo Vilniuje.

IMIGRACIJA – AŠTRI LIETUVOS PROBLEMA

Kas traukia į Lietuvą Rusijos ir kitų sovietų respublikų gyventojus?

POKALBIS SU VYTAUTU BIELIAUSKU

Apie kelionę į Vilnių, įspūdžius iš Australijos, spor-tą, Sąjūdį ir Pasaulio lietuviu bendruomenės planus.

ROMANAS APIE KAIMĄ IR POKARĮ

Vienos iš labiausia Lietuvoje skaitomų knygų recenzija.

VASARIO ŠEŠIOLIKTOJI

1918-tųjų metų vasario 16-tą dieną Vilniuje susirinkusi Lietuvos Taryba paskelbė atstatanti nepriklausomą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje. Nuo to laiko lietuviai šią dieną švenčia kaip savo naujos, modernios, nepriklausomos respublikos gimtadienį.

Ne rožėmis buvo klotas kelias į nepriklausomybę. Rusijoje valdžią į savo rankas paėmę bolševikai stengėsi išsaugoti imperijos sienas. Tautų apsisprendimo teisę deklaravusi Amerika svajojo apie nedalomos caristinės imperijos išgelbėjimą. Lenkai gyveno unijos ir galutinio Lietuvos sulenkinimo viltimis. Vatikanas tuo tarpu spaudė lietuvius jungtis su lenkais. Lenkus palaikė ir Prancūzija, pati beįsitvirtinanti Klaipėdos krašte. Vokietija, nors karą pralaimėjusi, taip pat nenorėjo apleisti užimtų Pabaltijo kraštų. Tačiau Lietuvai pavyko apginti nepriklausomybę. Kad ir be Vilniaus, o pradžioje ir be Klaipėdos, Lietuva atsilaikė ir išsaugojo savo vietą Europos žemėlapyje.

Tautai, kurios likimą dar praeito šimtmečio gale daug kas laikė beviltišku, nepriklausomybė davė be galo daug. Lietuva atgavo teisę skaityti, rašyti, mokytis lietuviškai. Steigėsi muziejai, teatrai, opera, aukštosios mokyklos. Kurėsi naujos įmonės, bendrovės, laivynas. Žemės ūkis pertvarkytas ir pastatytas ant modernių pagrindų. O svarbiausia, tautos kultūrai — muzikai, dailei, teatrui, mokslui ir literatūrai — nepriklausomybės metai buvo tas aukso amžius, kuriuo pagrįstai tebesididžiuojame ir dabar.

Ne viskas, žinoma, jaunos valstybės gyvenime buvo tobula. Neišvengėme ir klaidų. Suklupome besimokydami demokratijos (nors fašizmo gundymams ir atsispyrėme). Nesugebėjome įgyvendinti sąžinės laisvės. Tačiau — valstybę statydama klaidų neišvengia nė viena tauta. O ir klaidos ne tokios skaudžios, kai jos savos, ne svetimųjų primestos.

Lietuvos nepriklausomybę nutraukė 1940 metais birželio 15 dieną Lietuvą okupavusi Sovietų Sąjungos kariuomenė. Jei nepriklausomybės užgniaužimas ir aneksija reiškė didžiulę mūsų tautai padarytą skriaudą, tai negabiai suvaidinti Liaudies seimo „rinkimai" ir „savanoriškas" prašymasis Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungon buvo dar ir viešas pasityčiojimas iš Lietuvos gyventojų ir lietuvių tautos.

Neįmanoma išskaičiuoti visų skriaudų ir neteisybių, kurias Lietuva ir jos žmonės patyrė po nepriklausomybės praradimo. Geriau už mus tai padarys pati Lietuva. Norime tik pažymėti, kad negalima dėl to visos kaltės suversti vien stalinizmui. Buvo stalinizmas, buvo ir jo talkininkai. Ir tie, kurie vykdė nusikaltimus, ir tie, kurie juos slėpė. Iki pat 1988-tųjų.

Minėdami Lietuvos nepriklausomybės šventę, norėtume tačiau atkreipti dėmesį į vieną stalinistinės propagandos atlieką, išlikusią beveik iki šių dienų. Tai jau 40 su viršum metų kartojami teiginiai, kad Lietuva iš tikrųjų nebuvo nepriklausoma, kad valstybės priekyje stovėjusieji vis kam nors tarnavę, kad kraštas skurdo, kad ir dabar patys vieni neišsilaikytume, nepajėgtume nepriklausomai gyventi ir tvarkytis. Taip aneksijos apologetai skiepijo lietuviams menkavertiškumo jausmą. Šimtai pasaulio tautų sugeba pačios tvarkytis ir spręsti savo likimą, tik Lietuvai esą būtina didesniųjų globa.

Nepajėgė valdančioji komunistų partija įskiepyti lietuviams menkavertiškumo.Teko pačiai viešai išpažinti politines klaidas ir nuodėmes. O Vasario 16-toji, už kurios minėjimą dar pernai žmonės buvo areštuojami ir baudžiami, dabar legalizuota. Pirmą kartą po karo Vasario 16-toji šiemet Lietuvoje minima viešai ir iškilmingai. Pakeliui į nepriklausomybę tai didžiulis moralinis laimėjimas.

Vasario 16-tosios proga prisiminkime ir pagerbkime visus, žuvusius kovose už laisvę ir nepriklausomybę.

Akiračių red.

išeivija spaudos veidrodyje

LIETUVIŲ R. KATALIKŲ FEDERACIJOS PIRMININKAS KRITIKUOJA VIENUOLES

Lietuvių R. Katalikų Federacijos leidžiamame laikraštyje *Observer* ir *Dirvoje* buvo įdėti kritiški straipsniai apie šv. Kryžiaus ligoninę Čikagoje, kurią administruoja vienuolės kazimierietės. Federacijos pirmininkas dr. L. Sidrys norėjo tą klausimą iškelti *Draugo* dienraštyje, bet *Draugo* redaktoriai vis dar puoselėja savotišką cenzūrinę politiką, todėl dr. L. Sidrys buvo priverstas kreiptis į Čikagos pietuose leidžiamą amerikiečių savaitraštį *Southwest News-Herald*, kuris š.m. sausio 12 d. numeryje išspaudino ilgą straipsnį „Doctor claims Holy Cross insensitive to Lithuanians".

Tame straipsnyje dr. L. Sidrys nurodė, jog šv. Kryžiaus ligoninė buvo lietuvių įsteigta ir visą laiką ją administravo lietuvės vienuolės kazimierietės. Ligoninės tikslas, kaip anuometinis Čikagos kardinolas Mundelein tos ligoninės atidaryme pasakė, – tarnauti lietuviams ir ateinančių generacijų lietuvių bendruomenei. Tačiau dabar, anot dr. L. Sidrio, lietuviai ligoniai ir lietuviai gydytojai ligoninėje yra diskriminuojami ir neturi jokio balso ligoninės administracijoje. Tame straipsnyje yra nurodyta keletą pavyzdžių, kaip kazimierietės ignoruoja teisėtus lietuvių interesus.

Draugas (nr. 7, 1989.I.12), neleidęs dr. Sidriui išreikšti savo nepasitenkinimo ligoninės administracija, įdėjo tų seselių gynėjo vysk. V. Brizgio straipsnį „Atsargiau su žodžiais", kuriame vyskupas visaip teisina ligoninės administraciją ir pataria visiems kritikams gyventi meilėje ir vienybėje. Jis taip rašo:

Rašantis taip pat sako, kiek, jo manymu, dabar būtų galima gauti už žemę prie Šventos Šeimos vilos ir ką būtų galima už tai padaryti. Nedera kalbėti, ką būtų galima padaryti ne sau priklausančia nuosavybe. Autoriui turėtų būti žinoma, kad, jeigu jis turėtų kelis milijonus dolerių ir norėtų už tai padaryti, tai ką kalba, okupantas neleistų jam to padaryti. Kai bus galima, Dievas ir lietuviai padės padaryti, kas tada bus reikalinga.

Straipsniai, kuriuos čia paminėjau, patarnauja tik neigiamai nuteikti lietuvių visuomenę seselių kazimieriečių atžvilgiu. Straipsnių autoriams būtų naudinga pasikalbėti su senosios imigracijos lietuviais, su jų jauna karta – kunigais ir pasauliečiais, perėjusiais per seselių kazimieriečių vadovautas, aptarnautas mokyklas. Vietoje panašių straipsnių rašytojai geriau padarytų, paragindami mūsų laiko lietuvių jaunimą daugiau susidomėti Amerikoje lietuvių vienuolijų gyvenimu, pačių vienuolijų ir jų darbo vaisių išlaikymu.

Mūsų visų tarpe gi vienų kitiems pagarba, meilė, vienybė, težydi.

Laukti, kol Dievas padės ir gyventi meilėje ir vienybėje — gražūs žodžiai. Jie tačiau neišsprendžia lietuviškos įstaigos problemų. Lietuvės kazimierietės, atlikdamos naudingą darbą, kažkodėl nerodo noro ginti lietuvių bendruomenės ineresų. Ne taip seniai buvo iškilę problemų dėl Šv. Marijos gimnazijos salės. Lietuvių opera buvo priversta ieškoti patalpų pas svetimuosius.

Kažkaip keista, kad kai visų kitų tautybių institucijos visaip remia savo bendruomenes, pas mus būna atvirkščiai.

GINKLUOTI KRIKŠČIONYS DEMOKRATAI

Krikščionių demokratų biuletenyje puolamas PLB pirmininkas dėl kelionės į Lietuvą. Ten rašoma:

Visi labai džiaugiamės tais palengvėjimais, kuriuos matome okupuotoje Tėvynėje. Džiaugiamės trispalve Gedimino kalne, džiaugiamės iš palėpių ištrauktomis vytimis ir kitais mums visiems taip brangiais laisvės ir nepriklausomybės simboliais. Ypač džiaugiamės, kad okupuoto lietuvio dvasia yra nepalaužta ir kad jų noras būti vėl laisvais ir nepriklausomais nuo kitų valios yra nesvyruojamas.

Tai tik palengvėjimo ženklai. Jų mums ir okupuotiems neužtenka. Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga, kartu su visų kitų pažiūrų lietuviais, apsijungusių Vyriausiajame Lietuvos Išlaisvinimo Komitete ***nenurims, nelikviduos fondų ir neužkas ginklų,*** (pabraukta cituojant – V. Gedr.) *kol okupantas su visa savo kariuomene, tankais ir lėktuvais nepasitrauks iš okupuotos Lietuvos ir viso Pabaltijo ir kol lietuvis, be kitų prievartos, pats spręs savo likimą ir pasirinks savo valdymosi formą, kuri jam arčiau prie širdies.*

Vykstant persitvarkymo suvažiavimams okupuotoj Lietuvoj, netiktų juose dalyvauti toms išeivių organizacijoms, kurios siekia nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymo. Vizas įvažiavimui išduoda rusai. Joms pasinaudojant įteisinti okupaciją. Kalbėdamas su A.P. korespondentu Lietuvos konsulas Anicetas Simutis pareiškė, kad Pasaulio Lietuvių Bendruomenės valdybos pirmininko kelionė į okupuotos Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio suvažiavimą yra rusų apgaulė, siekiant įteisinti okupaciją. PLB valdybos pirmininkas, prieš važiuodamas, atsiklausė likusių aštuonių valdybos narių. Iš jų septyni pasisakė už važiavimą. Tik vienas dr. Dambrava buvo prieš. Dr. Dambrava nesusipainiojo politikos ir diplomatijos plonybėse. Ar ne geriau būtų buvę šiuo klausimu pasitarti su politikais ir diplomatais.

(LKDS Biuletenis, nr. 66, 1988 m.)

KULTŪRINIO LOBIO IŠSAUGOJIMAS

Tėviškės žiburiai (nr. 2, 1989.I.10) pasisako už Lietuvos ir išeivijos kultūrinę vienybę. Ten rašoma:

Dabarties lietuviai turbūt jau yra pasimokę iš savosios istorijos, kurią teko rašyti remiantis kitataučių šaltiniais, nes savų nebuvo. Visi tie kronikininkai, rašę apie senovės Lietuvą, buvo jai svetimi žmonės, matę įvykius savitomis akimis. Dėl to dabarties lietuviai, kur jie begyventų, yra susirūpinę dokumentacijos bei kultūrinių vertybių telkimu ir jų išsaugojimu. Šiandieną jau labai aiškiai matyti, kad tauta, kuri naikina savo sukurtąsias vertybes, naikina pati save. Tautos kūryba turi būti tęstinė, kad kiekviena karta įneštų savo dalį ir gausintų kultūrinį tautos lobį, žiedžiantį dvasine prasme būsimąsias kartas. Ši įžvalga ryškėja ir okupuotoje Lietuvoje, ir jos išeivijoje. Jau aiškiai kalbama apie tautinės kultūros vienovę: tiek Lietuvoje, tiek išeivijoje sukurtos vertybės priklauso tam pačiam tautos lobiui. Kaip viena yra lietuvių tauta, taip viena yra ir jos kultūra, nepaisant įvairovės. Juo įvairesnė kultūra, juo jinai turtingesnė. Joje telpa visi tautos žmonės su visu savo kūrybiniu įvairumu, visomis vertybėmis, kurias jungia bendra tautinė gija. Dėl to tauta net ir didžiausiame išsisklaidyme gali būti pajėgi reikštis bendromis kultūrinėmis vertybėmis.

Nenuostabu, kad šiandieną Lietuvoje galvojama apie apsaugą kultūrinių vertybių, sukurtų ir išeivijoje. Yra kilusi mintis steigti muziejų, kuriame būtų saugojamos išeivijos lietuvių sukurtos kultūrinės vertybės. Ar ta mintis bus įgyvendinta, ar ne, tai ateities galimybių klausimas. Svarbu jau yra tai, kad ir Lietuvoje apie tai galvojama.

akiračiai

(USPS 706 - 500)

The Lithuanian Monthly. Published monthly, except August and December by Viewpoint Press, Inc., 9425 So. Pleasant Avenue, Chicago, Il 60620. Subscription rates: $8.00 annually in the U.S., $8.00 in foreign countries: $1.00 per copy. Second class postage paid in Chicago, Il.

•Postmaster: Send address changes to *Akiračiai,* 9425 So. Pleasant Avenue, Chicago, Illinois, 60620.

•Šio numerio redakcija: D. Bielskus, L. Mockūnas, Z. Rekašius, T. Remeikis, T. Venclova, V. Zalatorius, H. Žemelis. Spaudos grafika H. Vepštienės.

•Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laiškai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia AKIRAČIUOSE svarstytus dalykus. Laiškai kitomis temomis gali būti spausdinami kaip straipsniai.

•Metinė 10 numerių prenumerata $ 12; atskiro nr. kaina — $ 1.50. Prenumeratas ir aukas čekiais ar piniginėmis perlaidomis prašome išrašyti AKIRAČIŲ vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

NEAIŠKUMAI DĖL LAISVĖS LYGOS ĮGALIOTINIŲ

Prasidėjus Lietuvoje laisvės judėjimams ir atsiradus įvairiems sambūriams, išeivijoj, kaip ir galima buvo laukti, pradėta skirtingai vertinti Persitvarkymo Sąjūdį, L. Laisvės Lygą ir kitokius tenykščius junginius, kurie aplamai siekia to paties tikslo, tik skirtingomis priemonėmis ir taktika.

Išeivijoje ima viršų įprastas antikomunistinis požiūris, todėl pavyzdžiui, Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis, kaip *Į laisvę* žurnalas tvirtina, turi „neabejotinai partijos palaiminimą..." Kitaip sakant, tam sąjūdžiui vadovauja komunistai pagal Maskvos direktyvas.

Tuo tarpu Lietuvos Laisvės Lyga tam pačiam žurnalui yra tikra patriotiška organizacija, kuri, kaip ir VLIKas, besąlyginiai reikalauja Lietuvos nepriklausomybės ir nepripažįsta jokių kompromisų. Šitoks kraštutinis įvykių vertinimas nėra sveikas, o galbūt net kenksmingas. Kuris laisvės siekimo metodas yra geresnis – sunku atspėti. Bent iki šiol tas kritikuojamas Sąjūdis pasiekė žymiai daugiau, negu Lyga, tačiau mums visi sąjūdžiai, kurie dirba Lietuvos naudai, turėtų būti vienodai priimtini.

L. Laisvės Lygos paskirti ar pasiskelbę įgaliotiniai išeivijoje irgi įneša tam tikros maišaties dėl dabartinių įvykių Lietuvoje. Tie įgaliotiniai pradėjo kaltinti Vokietijoje gyvenantį A. Klimaitį už jo tariamai kenksmingą veiklą Europos parlamente ir siūlymą Lietuvai pasilikti Sov. Sąjungos federacijos ribose. Tuo tarpu *Drauge* rašoma (nr. 20, 1989.I.31), kad Europos parlamentas kaip tik priėmė palankią Lietuvos nepriklausomybės siekimui rezoliuciją.

Nežiūrint to, Lygos įgaliotiniai dr. A. Statkevičius ir dr. K. Ėringis savo pareiškime spaudai taip sako:

Ryšium su tuo, kas aukščiau pasakyta, Lietuvos

lygos tautinės tarybos vardu mes, jos atstovai Vakaruose, pačiu ryžtingiausiu būdu protestuojame prieš betkokius kapituliacinius žingsnius, trukdančius lietuvių, latvių ir estų tautoms siekti pilnos valstybinės nepriklausomybės, išsilaisvinant iš okupacinės „federacijos" varžtų. Todėl dabar ypač svarbu pasiekti, kad vykstančios į okupuotas Pabaltijo šalis Europos parlamento narių grupės prieštarautų Maskvai, vulgarizuojančiai suvereniteto sąvoką, ir pasišvęstų tikslui atkurti okupacijos išvakarėse galiojusių Lietuvos, Latvijos ir Estijos konstitucijų veikimą ir tuo, nekomplikuodamas tarptautinės teisės problemų, siektų atgaivinti sutrukdytą valstybinę neprilausomybę. Dėl to mes girežtai pasisakome prieš Pabaltijo grupės prezidiumo sekretorių A. Klimaitį, kuris apeidamas grupės vadovybę ar grupei nuolaidžiaujant, pasitarnavo Hitlerio-Stalino ir dabartinių Kremliaus valdovų interesams.

Kiek anksčiau *Drauge* (nr. 14, 1989.I.21) jau tik vienas dr. A. Statkevičius Lygos vardu buvo paskelbęs pareiškimą, kuriame tarp kitko taip rašė:

*Todėl aš, kaip tiesioginis Tėvynės veikiančios Lietuvos Laisvės lygos tautinės tarybos narys ir įgaliotinis lietuviškajai išeivijai, tos tarybos vardu 1989 metus skelbiu Pabaltijo valstybių – Lietuvos, Latvijos ir Estijos – **laisvės metais.***

Todėl kviečiu per 1989 metus visus lietuvius, latvius, estus ir visus Pabaltijo aneksijos nepripažįstančių tautų bei valstybių žmones ypatingai suaktyvinti savo veiklą, nukreiptą Lietuvos, Latvijos ir Estijos nepriklausomybės atstatymo reikalui. Tuo tikslu, kaip minimum programa, turi būti plačiai išvystyta šio pobūdžio:

1. Nuo pat šio pareiškimo paskelbimo dienos tarp lietuvių, latvių, estų bei visų kitų pasaulio tautybių žmonių turi būti renkami parašai po reikalavimu, kad artimiausiu laiku būtų atstatytos Lietuvos, Latvijos ir Estijos nepriklausomybės, kad tų šalių tautos galų gale būtų išvaduotos iš Hitlerio-Stalino primestos kolonijinės vergijos jungo ir kad jos taptų pilnomis šeimininkėmis savo namuose. Kiekvienam po šiuo reikalavimu padėjusiam parašą turi būti įteikta Ribbentropo-Molotovo 1939.VII.23 pasirašyto slapto protokolo fotokopija,. parašyta vokiečių ir rusų kalbomis, o taip pat minėto protokolo vertimas į anglų kalbą...

Toliau jis nurodo, kad pasaulio vadovai turėtų padėti atstatyti Pabaltijo valstybių nepriklausomybes, sušaukti specialią Jungtinių Tautų sesiją, sudaryti išeivijoje koordinacinį komitetą, šaukti spaudos konerencijas ir t.t.

Dėl to dr. A. Statkevičiaus pareiškimo kyla daug klausimų ir neaiškumų. Pirmuosius Lygos pareiškimus pasirašė 3 įgaliotiniai: V. Skuodis, A. Statkevičius ir K. Ėringis. Toliau pasiliko tik du, o dabar tą iškilmingą visoms Pabaltijo valstybėms pareiškimą pasirašė tik vienas A. Statkevičius. Todėl kyla klausimas, ar tie vadinamieji įgaliotiniai jau tarpusavy nesutaria ir ar A. Statkevičius, duodamas nurodymus latviams ir estams, turi jų įgaliojimus?

Prie tų neaiškumų šiek tiek prisideda ir Lietuvių Informacijos centras New Yorke, kuris kažkodėl nesistengia objektyviai informuoti apie įvykius Lietuvoje, bet dažniausia visa jo informacija ribojasi Lygos veikla.

Aplamai, tie Lygos įgaliotiniai, atrodo, nėra gerai susipažinę su išeivijos gyvenimu ir savo pareiškimais padaro daugiau painiavos, negu naudos pačiai Lygai.

ANGLŲ TELEVIZIJA APIE ŽYDŲ FANATIZMĄ

Pereitą savaitę BBC televizija transliavo 45 minutes trukusią programą, vardu „Panorama", apie taip vadinamus karo nusikaltėlius, pabaltiečius, kurių 17 dar būk tai esą D. Britanijoje. Filmas rodė ir apie įvykius Amerikoje (OSI) ir Kanadoje. Ypač Amerikoje dėl per didelio žydų uolumo, gaudant tuos nusikaltėlius, nukentėjo daug nekaltų žmonių. Visam tam triukšmui vadovauja Simon Wiesenthal centras, kuris yra pasiryžęs atkeršyti visiems, kurie prisidėjo kuo nors prie holocausto ir kurie dar tebėra gyvi. Britanijos dienraščio „The Daily Telegraph" korespondentas komentuodamas apie tą filmą pastebi, kad „Wiesenthal fanatikų svarbiausias motyvas yra pagrobti įtariamus asmenis, kad jie nespėtų apgauti teisybės, numirdami senatvės liga". Korespondentas pataria žydams paklausyti savo vyriausio rabino lordo Jakobovits patarimo, leisti teisingumui atrasti savo kelią ir „nesudievinti" karo nusikaltėlių gaudymo. Tada gal ir tiek antisemitizmo nebūtų.

Programą suredagavo ir įkalbėjo Jane Corbin, kuri turėjo ilgokus pasikalbėjimus su pabaltiečių atstovais Londone ir kitur. Programoje matėsi Lietuvių Namai Londone su iškelta trispalve, bare geriantieji alų „karo nusikaltėliai", pabaltiečių bazare lietuvių, latvių ir estų stendai, šoką pabaltiečiai Boltone. Iš anglų pusės palankiausiai kalbėjo lordas Shawcross, buvęs Nuerembergo teisėjas.

(Europos lietuvis, nr. 49-50, 1988.XII.21)

IR IŠEIVIJA TURI PERSITVARKYTI...

Klausimas: Kai vieni išeivijos rašytojai leidžia knygas Lietuvoje, kiti išeivijos rašytojai juos baisiai plūsta. Ką pats galvoji apie tą situaciją – ar plūsta teisingai, ar neteisingai?

S.G.: Žinote, man tai labai baisus jausmas, kada plūsta žmonės. Kai aš sužinojau, kad Santvarui, senam žmogui plytą padėjo... Man tai baisus ir nesupantamas jausmas. Čia kai atvažiavau, aš pradėjau labiau suprasti tą išeiviją ir tas aistras. Ir lygiai taip, kaip ta drama yra vienoj pusėj su savais niuansais ir savais minusais ir pliusais, matyt, yra ir kitoje. Ir, matyt, ta drama dar tęsis. Man atrodo, kad labai teisingai su tamsta irgi kalbėjau, ir mes patys kalbame, kas tai yra ta tautos konsolidacija, kas yra tautos atgimimas, ir gal nesimėtykime plytomis vieni į kitus ir nesidaužykime per veidus. Pakankamai to buvo. Jeigu šito nebus, nėra jokios prasmės šnekėti apie tą Sąjūdį, apie tą atgimimą – mes būsime tokie patys, kokie buvome. Persitvarkymas, vakar aš sakiau ir kitur, yra reikalingas ir pasaulinei lietuvių bendruomenei. Dabar jūs labai džiaugiatės, kad ten persitvarko, bet jeigu jūs neperssitvarkysite, tai irgi bus negerai.

(Iš pasikalbėjimo su rašyt. S. Geda Santaros-Šviesos suvažiavime, *Metmenys*, nr. 55)

AR GALI „AKIRAČIAI" MOKYTI KATALIKUS?

Maždaug tokį klausimą iškėlė *Į laisvę* redaktorius J. Baužys (*Draugas*, nr. 9, 1989.I.14) polemizuodamas su Z. Rekašium dėl *Akiračiuose* (nr. 10. 1988 m.) įdėto jo straipsnio, kritikuojančio *Į laisvę* vedamąjį „Ar pasitenkinsime tik puse laisvės?"

Tam *Draugo* rašytam laiškui J. Baužys uždeda tokią antraštę: „Akiračiai moko katalikus". Pirmiausia, – ką turi bendro polemika su katalikais? Ar J. Baužys nori tuo pasakyti, kad *Akiračiai* ir gausūs jų skaitytojai nėra katalikai, o gal ateistai, ar, dar toliau einant,...komunistai? Šitokios insinuacijos yra labai nerimtos ir seniai turėjo būti užmirštos. Nejaugi *Į laisvę* redaktorius nori vėl grįžti į Vokietijos stovyklinį gyvenimą ir į anuometinius ideologinius ginčus, kada, pasirodžius romanui „Kryžiai", tuometiniai katalikų filosofai pradėjo aiškinti, kad mes turime tik vieną pasirinkimą – į Romą, arba į Maskvą.

Toliau redaktorius skundžiasi, kad, girdi, *Akiračiai* yra pasisavinę išminties ir neklaidingumo monopolį, kad kitaip manantieji visuomet *Akiračių* užpuldinėjami. Čia vėl galima klausimą apsukti ir paklausti, ar tokį monopolį turi *Į laisvę?* Jei ne, tai kodėl toks triukšmas ir palyginimai su Stalino laikų tarybine spauda, jei kas nors parašo kitaip negu *Į laisvę* vedamojo užuominos, kad Sąjūdžio veiklą diriguoja komunistai.

Ir pabaigai, būtų daug geriau, jei red. J. Baužys, kaip įprasta vakariečių spaudoje, parašytų savo laišką *Akiračiams*, kur ir buvo įdėtas Z. Rekašiaus straipsnis, o ne *Draugui*, kurio skaitytojai nežino, kodėl vieni ir kiti kelia tokį triukšmą ir jiems nesuprantamus kaltinimus.

KARDINOLAS IR PROVINCIJOLAS

Draugo (nr. 24, 1989.II.4) pirmajame puslapyje paskelbta marijonų provincijolo kun. V. Rimšelio pasikalbėjimo telefonu su Vatikane besilankančiu kardinolu V. Sladkevičium. Rimšelis paklausė kardinolo keletą klausimų apie ryšius su Lietuva:

Chicago. – Kardinolas V. Sladkevičius tebėra Romoje. Užvakar kun. V. Rimšelis Marijonų provincijolas, su juo susisiekė telefonu ir turėjo gana ilgą pokalbį. Juodu yra iš Kauno seminarijos to paties kurso artimi draugai. Į klausimą, ar tinka iš mūsų lietuvių bendruomenės atstovams važiuoti į Lietuvą Vasario 16 dienos iškilmėms, atsakymas buvo labai raginantis, kad atvažiuotų kas tik gali. Vasario 16 bus ypatingai minima Vilniuje ir Kaune. Kaune bus pašventintas Laisvės paminklas. Bendruomenės atstovai bus priimti su didžiausiu džiaugsmu. (...)

Kard. V. Sladkevičius nori atvažiuoti į Ameriką ir aplankyti lietuvius, bet šiemet negali atvykti dėl daugybės darbų ir įsipareigojimų. Į klausimą, kokia jo nuomonė apie ansamblių, solistų, menininkų kvietimą su pasirodymais mūsų išeivijos lietuviams, atsakymas buvo, kad čia negali būti abejonės. Lietuvos menininkai yra pagarsėję Europoje ir yra iš tikrųjų didelės meninės pajėgos. Ryšių palaikymas šioje srityje abiem pusėm yra būtinas ir reikalingas auklėjimui, lietuvybės ir tautiškumo stiprinimui. Jis sakė, kad jie, tėvynėje gyvendami, nori su mumis dalintis tuo, ką jie turi geriausio ir gražiausio.

Truputį keista, kad dar ir dabar, 1989-tais metais, kun. Rimšeliui neaišku, ar galima važiuoti į Vilnių švęsti Vasario 16 ir ar išeivija gali kviesti menininkus iš Lietuvos?

Šitokie klausimai paaiškina, kodėl tas pats *Draugas* dar ne taip seniai nepriimdavo apmokėtų skelbimų apie atvykusių iš Lietuvos menininkų ruošiamus koncertus. Tuo tarpu „netikintieji" visokio plauko reorgai ar jų šalininkai, kurie tame pačiame *Drauge* visaip priešinosi bet kokiam kultūriniam bendravimui su Lietuva, šiandien kaltina kitus, girdi, jie siekė „taikingos koegzistencijos su įsitvirtinusiu stalinistiniu režimu", kaip rašė J. Kojelis *Drauge* (nr. 8, 1989).

Mus, kurie *Akiračiuose* jau virš 20-ties metų puoselėjame ir skatiname ryšius su Lietuva, tokie kard. V. Sladkevičiaus atsakymai nuteikia labai maloniai. Gaila tik, kad *Draugo* leidėjai marijonai tokių klausimų būsimojo kardinolo nepaklausė, sakykim, 1969-tais...

Vyt. Gedrimas

KOVA UŽ ...

(atkelta iš 1-mo psl.)

svarstomos TSRS Konstitucijos pataisos – R,D.). Galima priimti keletą svarbiausių straipsnių, o visą Konstituciją dar paleisti į parlamentinių procedūrų mašiną, geravališkai tikintis priimti Konstituciją neeilinėje sesijoje gruodžio mėnesį, ar dar kada nors vėliau, bet tuo atveju gyvybiškai būtina priimti jau dabar nors tą svarbųjį 70-ajį straipsnį. Ne taip baisu, kad pirmadienį kur nors gali būti paskelbta, jog jis negalioja. Svarbu pareikšti Respublikos valią, nevaržomą persenusių brežnevinių dokumentų. Nepamirškime, kad parašais prieš diktatą ir centralizaciją 1,800,000 Lietuvos gyventojų jau pasisakė už Respublikos savarankiškumą.

Čia yra istorinė galimybė, istorinė proga, kurios po lapkričio 29-osios, jei ten visam paims konservatyvi revizionistinė srovė, jei bus išsukinėjamos rankos ir paleista formalaus balsavimo mašina – tos progos daugiau gali ir nebebūti. Estai išnaudojo tą galimybę, priėmė analogiškus Konstitucijos straipsnius, pagal kuriuos jų Respublika turi galutinį žodį bet kurio sąjunginio įstatymo ar normatyvinio akto atžvilgiu. Kitą rytą Estijoje buvo šventė, visuotinis džiaugsmas, sutvirtinęs mūsų Pabaltijo brolius tolesnei taikiai politinei kovai. Ir Lietuvoje rytoj gali būti šventė, kurią lydės džiaugsmingi sekmadienio varpai, nors žinome, kad ir mūsų lauks nelengvas kelias į tiesą, savigarbą, gerovę. Vartai į tą kelią dar užkelti, bet raktai – jau Jūsų rankose.

...O žmonės mieste, žinodami apie įvykius kitur, jau renka parašus po nauju, pačių surašytu kreipimusi: Jei Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos sesija judiškai negali dabar priimti naujos Lietuvos TSR konstitucijos, siūlome įvesti pataisą estų pavyzdžiu.

Nuo savęs pridedu, kad palikti estus visai vienus būtų labai abejotina pozicija. O gautus peticijų lapus perduosiu prezidiumui.

Demonstracija prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų Vilniuje, 1988 m. lapkričio 17-18 d.d. (Z.Kazėno nuotr.)

Vytautas Landsbergis nėra LTSR AT deputatas, todėl jis negalėjo nieko siūlyti deputatams balsavimui, bet buvo deputatų, kurie siūlė priimti Konstitucijos pataisas arba bent deklaraciją, palaikančią Estijos sprendimą. Balsavimo metu į šiuos siūlymus net nebuvo atkreipta dėmesio. Sąjūdis yra gavęs daug laiškų ir rezoliucijų iš žmonių, prieštaraujančių LTSR AT balsavimo procedūrai. Pats Sąjūdis taip pat įteikė protestą. Štai ištrauka iš laisko „LKP CK Pirmąjam sekretoriui Drg. A. Brazauskui", pasirašyto 475 Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto darbuotojų ir studentų:

...Aukščiausiosios Tarybos sesijoje kulminacija tapo balsavimas dėl Lietuvos TSR Konstitucijos projekto. Balsavimo metu L. Šepetys tiesiog uzurpavo sesiją, sąmoningai ignoravo kompromisinį deputatų J. Kupliauskienės, A. Žalio ir J. Požėlos pasiūlymą priimti neatidėliotinos svarbos Respublikkos suverenitetą liečiančius sprendimus ir tiesiog prastūmė vienašališką rezoliuciją. Taigi pačiu grubiausiu būdu buvo pažeista balsavimo procedūra, LTSR Aukščiausiosios Tarybos reglamento 43 straipsnis, ir tai, dėkui televizijai, matė visa Lietuva..."

Demonstracijoje savo požiūrį į Konstituciją išreiškia studentai, Vilniuje, 1988.XI.17-18 d. (Z.Kazėno nuotr.)

LKP CK Pirmajam sekretoriui A. Brazauskui buvo suteiktas baigiamasis žodis prieš balsuojant Konstitucijos klausimu. Jis atrodė labai pervargęs ir išbalęs, gal todėl, kad ką tik buvo grįžęs iš Maskvos (Brazauskas buvo pakviestas į Maskvą po Estijos TSR AT sesijos). A. Brazausko kalboje, mano supratimu, vyravo mintis, kad Lietuva negali per daug skubėti, nes gali būti blogai. Jis sakė, kad deputatai neturėjo laiko giliau išanalizuoti siūlomo Konstitucijos projekto ir, kad projektas turi būti pateiktas liaudžiai svarstyti (išspausdinimo *Atgimime* neužtenka). Argumentai prieš atskirų Konstitucijos pataisų priėmimą buvo, kad Konstitucijos negalima priimti „gabalais", nes akcija taps nieko neverta, nors šis metodas kaip tik ir buvo vartojamas paskelbti lietuvių kalbą, vėliavą ir himną valstybiniais. Vienu žodžiu, A. Brazauskas ir kiti baugino ir varžė deputatus ir rezultatas buvo dar vienas biurokratinis vienbalsis (Sąjūdžio nariai ir keli deputatai protestuodami išėjo iš salės) nutarimas, nurodytas iš aukščiau. Kompleksinės geologinės žvalgybos ekspedicijos 58 darbuotojai laiške A. Brazauskui dėl to šitaip pareiškė savo protestą:

...Paskutinėje Lietuvos AT sesijoje Jūs pasinaudojote savo autoritetu (gerokai išaugusiu, remiant Sąjūdžiui), kad padaryti spaudimą Aukščiausiosios Tarybos deputatams, svarstant šeštą dienotvarkės klausimą (LTSR Konstituciją – R.D.). Iš dalies dėl paskirtų (ne išrinktų) deputatų inertiškumo, iš dalies dėl L. Šepečio procedūrinių gudrybių Jums pavyko savo užmačias įgyvendinti. Deputatai nespėjo nė aiktelėti, o klausimas jau buvo baigtas svarstyti...

Šios citatos – tai tik lašas jūroje. Po LTSR AT sesijos Sąjūdis gavo begalę protestio laiškų. Manau,

kad A. Brazauskas ir kiti LTSR CK nariai taip pat jų gavo. Sesijos eiga buvo transliuota per Vilniaus televiziją. Daug kas galėjo sekti šiuos įvykius. Sesijai baigiantis jau daug žmonių buvo susirinkę prie Aukščiausiosios tarybos rūmų. Žmonės sudarė dvi eiles, prasidedančias nuo pastato durų. Aukščiausiosios Tarybos deputatai buvo priversti pro jas praeiti. Pirmieji išėjo Sąjūdžio tarybos nariai (kaip minėta jie išėjo kai prasidėjus balsavimui) ir buvo sutikti labai nuoširdžiai. Kai LTSR Aukščiausiosios tarybos deputatai pradėjo eiti iš pastato, daug kas jiems atsuko nugaras, pradėjo šaukti labai neigiamus šūkius, juos vadinti išdavikais ir tt. Trispalvės buvo perrištos juodais kaspinais.

Lietuvių tauta labai priešinosi paskelbtų TSRS konstitucijos pataisų įteisinimui. Tos pataisos ne tik kad nepraplėtė atskirų respublikų savarankiškumo, bet net esamą sumažino. Lietuvoje buvo pradėtas vajus, reikalaujant, kad būtų atidėtas TSRS konstitucijos svarstymas, kol visos respublikos patvirtins savo konstitucijas, o tada – derinti TSRS konstituciją su jomis. Šito vajaus organizatoriai pritarė Estijos Aukščiausiosios tarybos nutarimui nebūti pavaldžiai TSRS Konstitucijos straipsniams, kurie prieštarauja Estijos Konstitucijai. Jie reikalavo TSRS derinti savo konstituciją su kitomis respublikomis. Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje buvo renkami parašai prieš TSRS Konstitucijos pataisų patvirtinimą. Lietuvoje buvo platinamas šitoks peticijos tekstas:

Paskelbtas TSRS Konstitucijos pakeitimų ir papildymų projektas pažeidžia teisinės valstybės principus ir neatitinka XIX sąjunginės partinės konferencijos dvasios, kadangi riboja sąjunginių respublikų ir tautų teises bei stiprina centralizuotą biurokratinę valdymo sistemą.

Mes, žemiau pasirašę, reikalaujame šio dokumento ateinančioje TSRS Aukščiausiosios Tarybos sesijoje nesvarstyti.

Šiai peticijai parašus žmonės rinko gavėse, darbovietėse ir kitur. Kai atėjo laikas tas peticijas vežti į Maskvą, Latvijoje buvo surinkta per 1 milijonas parašų, Estijoje beveik 1 milijonas, o Lietuvoje net virš 1,8 milijono parašų. Gerai apie tai pagalvoję, matome, kad beveik visi Lietuvos lietuviai, kurie galėjo pasirašyti po šia peticija, taip ir padarė. (nebuvo leista pasirašyti žmonėms, jaunesniems kaip 18 metų.)

Tiek parašų rodo, kad Lietuvos gyventojai priešinasi Maskvos vadovavimui ir kad Lietuva tikrai būtų palaikiusi Estiją, jeigu Lietuvai būtų buvusi duota galimybė tai padaryti, bet pasirodo, kad Lietuvos liaudis dar neturi balso nei TSRS nei Lietuvos TSR Aukščiausioje taryboje.

Todėl, kai klausiame „kodėl Lietuva nepalaikė Estijos", siūlau žodį „Lietuva" pakeisti į „Lietuvos dabartinė valdžia", „neliaudies deputatai" arba kitu tinkamesniu apibendrinimu. Estijos nepalaikė ne Lietuva, o, LPS Seimo tarybos žodžiais, „konformistinė sesijos pirmininko deputato L. Šepečio pozicija ir aiškus direktyvinių organų diktatas, spaudimą patyrusių deputatų sutrikimas ir atsakomybės už lietuvių tautos likimą stoka".

Rita Dapkutė

AR SUMAŽĖJO IMIGRACIJA Į LIETUVĄ

Migrantų iš Sovietų Sąjungos srautas — viena iš aštriausių okupuotos Lietuvos problemų dabartiniame didelių pasikeitimų, vilčių ir iliuzijų laikotarpyje. Kaip pasikeitė Lietuvos migracijos *saldo* (atvykusiųjų ir išvykusiųjų skaičiaus skirtumas) atėjus į valdžią Gorbačiovui?

1985 metais atėjęs į valdžią Gorbačiovas pradėjo kalbėti apie tai, kad sovietų ekonomiką reikėtų decentralizuoti. Deja, 1985-1988 metais visoje Sovietų Sąjungoje, o ypač Lietuvoje ne tik nesumažėjo ekonomikos centralizavimas, priešingai — jis pasiekė neregėtą nuo Stalino laikų lygį. Jei 1984 metais 1/10 Sovietinės Lietuvos pramonės buvo respublikinio pavaldumo, 4/10 —sąjunginio-respublikinio pavaldumo ir 5/10 — sąjunginio pavaldumo, tai šiuo metu, nepasikeitus respublikinio pavaldumo daliai (liko apie 1/10), praktiškai visa likusi sąjunginio-respublikinio pavaldumo pramonė tapo sąjunginio pavaldumo pramone. Padidėjus ekonomikos centralizavimui, galimybės pristabdyti imigraciją į Lietuvą sumažėjo iki minimumo. Imigracijos srautas, kurio didėjimą prie Gorbačiovo matome iš lentelės, 1987 metais pasiekė neregėtą nuo septinto dešimtmečio lygį.

Metai	Mechaninis gyventojų prieaugis
1981	11,200
1982	13,500
1983	12,000
1984	12,200
1985	13,700
1986	14,200
1987	16,400

Imigracija į kitas Pabaltijo respublikas Gorbačiovui atėjus į valdžią dar labiau padidėjo. Jei Lietuvoje migracijos *saldo* 1985-1987 metų vidurkis, lyginant su 1981-1984 metų vidurkiu, padidėjo 21 procentu, tai Estijoje 35 procentais, o Latvijoje tik per vienerius metus migracijos *saldo* išaugo 36 procentais—nuo 13,8 tūkstančio 1986 metais iki 18,8 tūkstančio 1987 metais (Latvijoje latvių jau mažiau kaip pusė, imigracija jau visai nekontroliuojama).

Kas nulėmė pagrindines imigracijos į Lietuvą bangas po Antrojo pasaulinio karo? Pirmasis didelis imigracijos srautas buvo Stalino ir jo bendrininkų vykdytas dalies Rusijos gyventojų perkėlimas į Lietuvą vietoj ištremtų į Sibirą Lietuvos gyventojų. Nuo šeštojo iki septintojo dešimtmečių vidurio Lietuvos migracijos *saldo* daugiausia nulėmė grįžę iš Sibiro lietuviai. Nuo septintojo dešimtmečio vidurio sparčiai padidėjo naujų pramonės statybų Lietuvoje pritrauktų imigrantų iš plačiosios Sovietų Sąjungos srautas, iki aštuntojo dešimtmečio grįžus daugeliui lietuvių iš Sibiro, tapęs pagrindine imigracijos jėga. Iki pat šių dienų kartu su taip vadinamais „lagamininiais" migrantais — paprastai slavais, klaidžiojančiais po visą Sovietų Sąjungą ieškant lengvesnio rublio (juos į Lietuvą traukia aukštesnis pragyvenimo lygis), migrantai, vykstantys į stambias pramonės statybas, Lietuvoje sudarė pagrindinį imigracijos srautą.

Paskutinį dešimtmetį daugiausia imigrantų iš už Lietuvos ribų pritraukė Ignalinos atominė elektrinė. Lietuvos šiaurės rytuose išaugo rusiškas miestas Sniečkus, kurio gyventojų skaičius 1987 metais viršijo 30 tūkstančių ir kurio Lietuva jau nebepajėgė absorbuoti tautiniu atžvilgiu (ankstesnių stambių pramonės statybų vietose — Elektrėnuose, Naujojoje Akmenėje, Jonavoje, Kėdainiuose atvykę iš už Lietuvos ribų gyventojai buvo gana sėkmingai absorbuoti — ten šiuo metu vyrauja lietuviai). Lietuvių skaičius Sniečkuje nesiekia dešimties procentų visų gyventojų. Didžiausia imigracija į Sniečkų vyko 1979-1985 metais, siekdavusi iki keturių tūkstančių žmonių per metus. Po to, ypač po Černobylio tragedijos, imigracija į Sniečkų sumažėjo (1987 metais — 2000 žmonių).

Centralizuota ekonominė sistema paskutiniu metu labiausiai veikia Lietuvos migracijos *saldo* kitimą. Šiuo metu Lietuvos ekonomiką kaip savo kiemą tvarko Maskvos monopolijos, vadinamos komitetais ir ministerijomis, kurioms žymiai labiau apsimoka statyti naujas ar plėsti senąsias įmones Lietuvoje, kur infrastruktūra geresnė negu daugelyje kitų sovietinių kraštų. Trūkstant darbuotojų Lietuvoje, darbo jėga įvežama iš už Lietuvos ribų.

Ar pavyks sumažinti imigracijos srautą į sovietinę Lietuvą? Tai priklausys nuo to, kiek progresyvioms jėgoms — Lietuvos laisvės lygai ir Persitvarkymo sąjūdžiui — pavyks iškovoti Lietuvai politinio ir ekonominio savarankiškumo. Tačiau esminis imigracijos problemos išsprendimas Lietuvoje įmanomas tik atkūrus pilną, o ne satelitinę (dabartinės Lenkijos statusas) nepriklausomybę.

Vidmantas Garlauskas

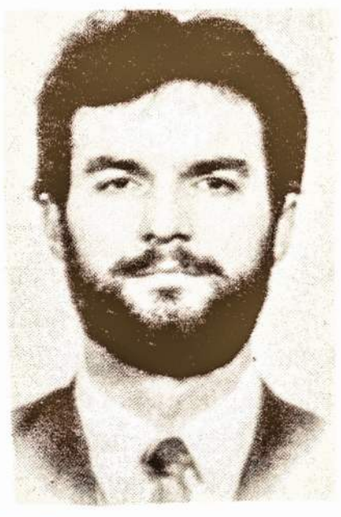

Šio straipsnio autorius Vidmantas Garlauskas (gimęs 1960 m. Žagarėje) prieš keletą mėnesių pasitraukė iš Vakarų Vokietiją lankiusios Vilniaus universiteto tautinių šokių grupės (ten buvo pagrindinis grupės šokėjas) ir nutarė likti Vakaruose.

Iki 1980 metų Garlauskas studijavo Vilniaus universitete, o 1980-1984 metais studijavo ir baigė Maskvos Lomonosovo universiteto ekonomikos fakultetą demografo specialybe. 1984-1986 m. kaip asistentas dėstė ekonomiką Vilniaus universitete. Nuo 1986 m. iki pasitraukimo į Vakarus buvo Lietuvos Mokslų akademijos ekonomikos instituto aspirantas.Jo disertacijos tema — Tarybų Sąjungos demografinės politikos efektyvumas devintame dešimtmetyje.

MINIKOMENTARAI

AR DARGIS SUKŪRĖ PERESTROIKĄ

(Akiračiai, 1988 /9 nr., 15 psl.)

Algimantas Čekuolis pasisavino autorystės teises. Pasikalbėjime su *Akiračiais* šaunusis *Gimtojo krašto* redaktorius Lietuvos Persitvarkymo sąjūdžio ištakų tariasi radęs savo radijo programose, transliuotose 1973-75 metais.

Tuo metu persitvarkymo organizacija jau egzistavo ir garsėjo... Amerikoje. **Persitvakymo** ar, kaip pusiau nutautę tautiečiai Amerikoje linkę vadintis, **Reorganizacinė** bendruomenė jau buvo įsteigta dr. V. Dargio, politiniai brandinto Trečiojo Reicho arbeitsdiensto stovykloje Vokietijoje.

Čekuolio nežinojimą galima pateisinti, nes tokia „persitvarkiusi bendruomenė" neminima Bostone išleistoje *Lietuvių enciklopedijoje.*

(J.Tamulaičio nuotr.)

POKALBIS SU BIELIAUSKU

KALBĖKIME VIENU BALSU

Prieš pradėdami pokalbį su Vytautu Bieliausku, naujuoju Pasaulio lietuvių bendruomenės pirmininku, norime pastebėti, kad jis neseniai lankėsi Vilniuje. Į Vilnių nuvyko Lietuvos Persitvarkymo sąjūdžio kviečiamas. Ten dalyvavo Sąjūdžio seime, tarė sveikinimo žodį.

Ne visi išeivijoje pritarė tokiai PLB pirmininko kelionei. „Akiračiai" sveikina Jus už parodytą pilietinę drąsą ir tautinį sąmoningumą.

O dabar – kokie įspūdžiai iš Vilniaus?

Nors sprendimas – vykti į Vilnių, į LPS steigiamąjį suvažiavimą – buvo nelengvas, bet džiaugiosi jį su PLB Valdybos pritarimu padaręs. Tikrai buvo verta ir reikalinga mums sudaryti oficialų kontaktą su Sąjūdžiu ir kitais veiksniais okupuotoje Lietuvoje. Sąjūdžio suvažiavimas buvo didžiulė šventė Vilniuje ir visame krašte, ir buvo būtina, kad tokioje šventėje, kurioje buvo išreikšta tautos valia, reikalaujanti laisvės ir nepriklausomybės, būtų atstovaujama ir viso laisvojo pasaulio išeivija.

Ar teko susitikti su kitais visuomenės sluoksniais (pvz., Lietuvos laisvės lygos žmonėmis)?

Susitikau su įvairiais Lietuvos Laisvės Lygos Tarybos nariais; susitikau su Politinių kalinių gelbėjimo komitetu; susitikau ir su kitais, mažesnio profilio visuomenės veikėjais. Visi jie džiaugėsi mano atvykimu, išreiškė savo pageidavimus ir aiškino, jog jiems labai svarbu žinoti, kad išeivija jais domisi ir juos remia.

Išeivijoje yra žmonių, besidžiaugiančių Sąjūdžio iki šiol pasiektais laimėjimais, bet ir bijančių, kad per dideli reikalavimai neiššauktų valdžios reakcijos, kad Lietuva nepasidarytų dar vienu Karabachu. Kiti priešingai, – smerkia Sąjūdį už tai, kad šis nereikalauja visiškos nepriklausomybės.

Kokia Jūsų nuomonė šiuo klausimu ir ką apie tai girdėjote Lietuvoje?

Į šį klausimą anksčiau gal būčiau kitaip atsakęs. Bet dabar įvykiai iš dalies į jį atsakė. Sąjūdis iš pradžių prašė kraštui tik ekonominio savarankiškumo, bet kai net tokiam švelniam reikalavimui nei vietinė partija nei Maskva neparodė jokios teigiamos reakcijos, Sąjūdis lapkričio mėn. paskelbė Lietuvos „moralinę nepriklausomybę". Dabar Sąjūdis yra tapęs LKP valdžios opozicija. Be abejo, paskutiniai įvykiai rodo, kad kelias į Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę yra dar gana sunkus ir ilgas. Laisvės Lyga griežtai reikalavo ir reikalauja pilnos nepriklausomybės, bet tai tebėra tik reikalavimas. Sąjūdis, atrodo, mėgino to paties siekti pradėdamas palaipsnius reikalavimus. Deja, ir tai nerado girdinčių ausų. Atrodo, kad Maskva yra daugiau susidomėjusi „glasnost" (kurį kai kas Lietuvoje išverčia ne atvirumu, o propaganda), o ne esminiais pasikeitimais, kurie įprasmintų persitvarkymą. Nereikia užmiršti, kad taip vadinamas LTSR parlamentas susideda ne iš **išrinktų**, bet iš **parinktų** žmonių, kurių dauguma yra stalinistai, nedrįstą nukrypti nuo senųjų partijos pažiūrų. Jiems persitvarkyti bene sunkiausia, nes jie bijo prarasti savo privilegijas. O be to, jie neturi savo nuomonės. Jie nėra tautos valios reiškėjai ir, reik tikėtis, kad per sekančius rinkimus kur galima jie bus pakeisti. Tada gal dalykai galės greičiau pajudėti.

Ar teko kalbėtis su kardinolu Sladkevičium? Kokia šiuo metu vysk. Steponavičiaus padėtis?

Taip. Kardinolas Sladkevičius yra tikrai šiems laikams tinkamiausias ir protingiausias Lietuvos Katalikų Bažnyčios vadas. Jis gyvena Kaišiadoryse labai kukliose sąlygose, bet jo žodis visą kraštą ir taip pat užsienį pasiekia. Dabar, kai vysk. Steponavičius jau yra gavęs oficialų leidimą grįžti į Vilnių, į savo vyskupo sostą, reika manyti, kad Vatikanas netrukus paskatins ir kard. Sladkevičių persikelti į Vilnių. Žinoma, tai yra gal kiek komplikuotesnis žingsnis, kuris, be abejo, bus svarstomas turint galvoje Lietuvos bažnytinės provincijos ir Vilniaus arkivyskupijos padėties klausimus.

Išeivijoje kai kas priekaištauja, esą Sąjūdis nesirūpina religijos laisve. Ar teko ką nors tuo klausimu išgirsti iš Lietuvos katalikų?

Tai yra netiesa. Sąjūdis stipriai remia religijos laisvę: yra priimta rezoliucija, reikalaujanti leisti kunigams vaikus religijos mokyti ir taip pat grąžinti visą eilę bažnyčių tikintiesiems. Šių rezoliucijų įtakoje jau yra grąžintos Vilniaus Katedra ir šv. Kazimiero bažnyčia. Jau pradėjo pasirodyti katalikiškas savaitraštis, kuris yra visiškai bažnyčios vadų rankose. Sąjūdis, be abejo, remia visų religijų laisvę ir dėl to, jo rezoliucijų įtakoje, buvo grąžinta viena sinagoga tikintiesiems, o taip pat buvo kalbama mano apsilankymo metu, kad buvusi Kauno Ev. liuteronų bažnyčia taip pat atgaus savo tikrąją paskirtį.

Sąjūdis siekia Lietuvai suverenumo ir lygiateisiškumo Sov. Sąjungos rėmuose. Jeigu tai pavyktų, Lietuva bandytų megzti su užsieniu savarankiškus kultūrinius ir ūkinius ryšius, o tai prieštarautų išeivijos vedamai nepripažinimo politikai. Ką tokiu atveju turėtų daryti PLB?

Sąjūdis mėgino gauti Lietuvai savarankiškumo ekonomijos, švietimo ir kultūros srityse. Man atrodė, kad tai buvo tarsi pirmieji žingsniai į valstybinę nepriklausomybę. Deja, turbūt ir Maskvai taip atrodė ir iš to kol kas daug kas neišėjo. Man atrodo, kad ekonominis suverenitetas Sov. Sąjungos ribose yra neįmanomas, bet, jei tai pasisektų, tai irgi būtų šioks toks laimėjimas. Žinoma, PLB tai nelaikytų atsiekimu Lietuvai nepriklausomybės. Mūsų tikslas lieka tas pats: laisva, nepriklausoma Lietuvos valstybė. Bet kiekvienas teigiamas poslinkis dabartinio okupacijos režimo ribose yra sveikintinas. Tai gali mūsų žmonėms ten padėti, bet mes neturime jokių iliuzijų: Lietuva tebėra okupuotas kraštas.

Neseniai Valstybės departamente Vašingtone įvyko susitikimas su pabaltiečių atstovais, kuriame ir Jūs dalyvavote. Kas ten buvo svarstyta? Ar tiesa, kad kitų veiksnių atstovai bandė tenai atkalbėti Jus nuo kelionės į Vilnių?

Ten buvo pabaltiečių atstovams perduotos JAV Valstybės departamento pažiūros į dabartinius įvykius Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje. Buvo užtvirtinta, kad Valstybės departamentas ir toliau tebetęs okupacijos nepripažinimo politiką. Buvome skatinami reikšti savo nuomonę tuo atžvilgiu ir iš viso palaikyti kontaktus su Valstybės drepartamento valdininkais. Žinoma, tai buvo naujų JAV rinkimų išvakarėse ir dėl to tai buvo gana žemo rango konferencija. Manau, kad dabar, naujai vyriausybei perėmus valdžią, bus mūsų, pabaltiečių iniciatyva suruošta pilnesnė panaši konferencija.

Išeivijos spaudoje pasirodė vedamųjų straipsnių, kaltinančių Sąjūdį, kad jis siekia išlaikyti Lietuvą komunistų valdžioje. Netiesiogiai tai ir Jums kaltinimas, kad su tokiais bendraujate. Ar prisipažįstate kaltu ir gailitės už nuodėmes?

Be abejo, buvo žmonių ir organizacijų, kurios mane bandė atkalbėti nuo kelionės į Vilnių, bet dabar tai jau įvyko ir dauguma jų sutinka su mano padarytu sprendimu. Be abejo, ir dabar yra žmonių, kurie tebemano, kad man ten nereikėjo važiuoti. Tai jų nuomonė, su kuria aš nesutinku, bet demokratijoje visi turi teisę turėti savo nuomonę. PLB Valdyba buvo išrinkta viso laisvojo pasaulio lietuvių delegatų ir mes visiems atstovaujame, pagal savo geriausius sugebėjimus darydami sprendimus. Bet sprendimus reikia daryti: nebebuvome išrinkti vien kitų nuomonių klausyti. Mėginame vadovauti ir tikimės, kad tai darome teisingai. Būdamas Vilniuje turėjau progos asmeniškai prisidėti prie P. Cidziko badavimo baigimo ir penkių politinių kalinių paleidimo. Tai buvo suprantamas dalykas. Bet jau vien dėl to nejaučiu jokios kaltės ir jokios „nuodėmės" dėl savo tinkamai atliktų pareigų. Manau, kad dabar, įvykiams bėgant šuoliais, mums nereiktų vieni kitų „griekus" skaičiuoti, o dirbti vieningai ir, kaip kard. Sladkevičius linkėjo, kalbėti **vienu balsu** Lietuvos labui.

Šią žiemą Australijoje įvyko Pasaulio lietuvių sporto žaidynės, globojamos PLB, į kurias atvyko ir sportininkai iš Lietuvos. Kokios dėl to nuotaikos PLB valdyboje: džiaugiatės, ar bijote konservatyviųjų reakcijos?

Dabar tik grįžau iš Australijos Lietuvių Dienų ir iš III Pasaulio lietuvių sporto šventės Adelaidėje. Tenai dalyvavo sportininkai iš Lietuvos, kurie labai gražiai užsirekomendavo ir gražiai bendravo su lietuviais sportininkais iš JAV, Kanados ir Australijos. Tai buvo tikrai įspūdingi pergyvenimai. Be abejo, PLB Valdyba didžiuojasi galėjusi vėl savo sprendimu sudaryti sąlygas lietuvių sportininkų dalyvavimui Australijoje. Visi lietuviai Australijoje, su kuriais kalbėjau, džiaugėsi PLB Valdybos laiku padarytu nutarimu, nes ši sporto šventė buvo didžiulis pergyvenimas. Australijos Krašto lietuvių bendruomenė, Sporto šventės komitetas, Lietuvių dienų organizacinis komitetas ir įvairios apylinkių bendruomenių valdybos yra verti ypatingo pagyrimo. Viskas buvo

suorganizuota labai efektyviai ir prasmingai. Neapsakomą įspūdį darė visa pagrindinė Adelaidės miesto gatvė, pasipuošusi lietuviškomis trispalvėmis, kurios plevėsavo šalia australiškų vėliavų nuo gruodžio 25 ligi sausio 1 dienos. Australijos lietuviai, bene toliausiai gyvendami nuo Lietuvos, yra išlaikę savo tautiškumą, lojalumą ir nuoširdumą. Žmona Danutė ir aš džiaugėmės galėdami šias šventes praleisti su jais.

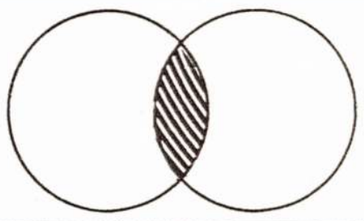

atvirai kalbant

BEVEIK NEPERSITVARKĘS „TĖVIŠKĖS" KALENDORIUS

— Kaip prisimename, pirmieji pokario metais ryšius su Tarybų Lietuva užmezgė **pažangūs** Jungtinių Amerikos Valstijų ir Kanados lietuviai. **Prioritetas** jiems priklauso ir dabar,– taria skaitytojams 1989 m. „Tėviškės" draugijos kalendoriaus (siuntinėjamo *Gimtojo krašto* skaitytojams) redakcija. Cituojant pabrauktus žodžius paryškindamas, tos draugijos prezidiumo pirmininkas Vaclovas Sakalauskas pačiame pirmajame straipsnyje „Tarybų Lietuva ir išeivija" priduria:

— Visada su pagarba minėsim emigracijos šulus **A. Bimbą**, R. Mizarą, I. Mizarienę, **P.Ventą**, A. Petriką, V. Andriulį, L. Pruseiką, J. Gasiūną, L. Joniką, V. Buknį. Savo simpatijas reiškiame **J.S. Jokubkai**, N. Ventienei, N. Buknienei, **K.Karosienei, R. Baranikui, J. Urbanavičiui** – visiems tiems, kurie, sulaukę garbingo amžiaus, ir toliau sėkmingai dirba **bendram tautos labui.**

Toji pagarba čia pat įrodoma kiekvieno iš cituojant pabrauktųjų veiklai nušviesti pašvenčiant po atskirą penkių skilčių rašinį, papildantį kiekvienos savaitės kalendorinę dalį. Visų nepabrauktųjų vardai irgi gausiai minimi rašiniuose apie LMS (Lietuvių meno sąjungą), LDS (Lietuvių darbininkų susivienijimą), LLD (Lietuvių literatūros draugiją) ir kitus vadinamų „pažangiųjų" susibūrimus bei leidinius, kurie, prof. Leokadijos Petkevičienės žodžiais tariant, „demaskavo karinių nusikaltėlių, tėvynės išdavikų talkininkavimą užsienio žvalgyboms, jų tarnavimą antikomunistiniams centrams (...), davė atkirtį įvairioms `Lietuvos vadavimo kampanijoms`, `Pabaltijo valstybių dienų` minėjimams, prasimanymams apie `Lietuvos rusinimą`, `tikinčiųjų persekiojimą` ir kt." (11 p.)

O kas gi galėtų žinoti geriau už prof. Leokadiją, kuri „apgynė istorijos mokslų kandidato ir daktaro disertacijas apie JAV **pažangiųjų** lietuvių visuomeninį veikimą (...), išleido knygą rusų kalba – *Užsienio pažangieji lietuviai ir Tarybų Sąjunga* – (...) ir parašė „daug straipsnių apie atskirus Amerikos lietuvių **pažangiečius, pažangiąsias** organizacijas ir demokratinį veikimą" (166), – kaip apie ją rašo Alfredas Kazlauskas, irgi istorijos mokslų kandidatas, savo ruožtu beruošiąs disertaciją „JAV **pažangiųjų** lietuvių visuomeninio veikimo ryšiai su revoliuciniu judėjimu Lietuvoje 1919-1933 m." (Pabraukta cituojant).

A. Kazlausko straipsnyje „Apie išeiviją" gausiai suminėti vardai ir veikalai gana vaizdingai parodo, kaip „pažangiai" toji išeivija daugelio šiame kalendoriuje rašančiųjų yra įsivaizduojama. „Pažangiaisiais", atsilankiusiais Lietuvoje dar ankstyvaisiais pokario metais ir, lyg tas senosios emigracijos ainis, šio krašto komunistų rašytojas Filipas Bonoskis, įsitikinusiais „kokią stebuklingą jėgą lietuviams davė Tarybų valdžia, išlaisvinusi juos" (139) yra perpildyti beveik visi Vytauto Kazakevičiaus (4), Broniaus Raguočio (3), Algio Kustos (2), Alfonso Eidinto (2), Algio Gaižučio, Jono Lukoševičiaus, Algio Strumskio ir kelių kitų straipsniai. Jų požiūrį gerai pailiustruoja paties kalendoriaus sudarytojo ir *Gimtojo krašto* atsakingojo sekretoriaus straipsnis „Iš Kanados lietuvių istorijos", kuriame, vos ne visas penkias skiltis prirašęs apie „**pažangiąsias** išeivių organizacijas", absoliučią tenykštės išeivijos daugumą sudarantiesiems jis paskiria vos kelioliką eilučių:

„...Yra buržuazinių ir klerikalinių organizacijų, leidžiami jų laikraščiai, veikia šeštadienio pradinės mokyklos, Montrealyje ir Toronte įsteigti aukštesnieji lituanistikos kursai, yra meno saviveiklos kolektyvų. Gyvena rašytojų, dailininkų, kai kurie jų palaiko kultūrinius ryšius su Lietuva, rengia čia savo kūrybos parodas, leidžia knygas". (163)

Tiesa, Australijoj „pažangiųjų" neradęs, Sigitas Krivickas visą straipsnį „Tolimiausiame kontinente" paskiria gana objektyviam naujosios išeivijos kultūrinės veiklos aprašymui... Lietuvių išeivių taip pat, atrodo, nerasta ir Vokietijoje, nors fotografijose bent pora kartų pasirodo „Hiutenfeldo (VFR) lietuvių gimnazijos" (kurią pavadinti tikruoju **Vasario šešioliktosios** vardu, atrodo, būtų tiesiog nusikaltimas!) moksleiviai, o tos gimnazijos mokytojui dail. Alfonsui Krivickui skiriamas visas straipsnis.

Reikia, žinoma, pripažinti, kad ir pavieniams JAV naujosios lietuvių išeivijos atstovams bent puslapiais kalendoriuje skiriama net daugiau vietos negu „pažangiesiems". Ir tai ne vien tiems, kurie jau „sugrįžo namo" (kaip dail. K.Žoromskis), ar įsigijo „Lietuvos TSR nusipelniusio meno veikėjo garbės vardą (kaip dail. V.K. Jonynas), bet ir tiems, kuriuos „karo viesulas" (anot A.J. Greimą aprašiusio filosofo Br. Genzelio), „karo audra" (pagal M. Gimbutienės apybraižą davusią Rimutę Rimantienę) ar „lemtis" (pasak E. Cinzą apibūdinusį Br. Raguotį) „nubloškė į vakarus", „gyvenimo dreifas nunešė svetur" (tartum V. Adamkų prof. Č. Kudabos aptarime), o pagaliau ir tiems, kurie Vakaruose gyvena, nežiūrint kaip ten bebūtų atsiradę. Pastarieji solo ir grupinėse apybraižose turbūt ir sudarytų daugumą. Vieni jų (kaip kolekcionierius M. Žilinskas ar dail. J. Račkus) suruošė parodas, padovanojo paveikslus, kiti (kaip solistai Algis Grigas, Dana Stankaitytė ar pianistė Raminta Lampsatytė) – dainavo operose, koncertavo, dar kiti (kaip poetė V. Bogutaitė) – dalyvavo poezijos dienose, o mažų mažiausia – bent kartą (dažniau – keletą kartų) lankėsi Lietuvoje ir naudojosi „Tėviškės" draugijos paslaugomis.

Objektyvumo siekiant reikėtų pripažinti, kad ir tikrai naudingos bei reikalingos informacijos apie lietuvių išeiviją kalendorius duoda apsčiai, Dar daugiau jos ras skaitytojas, sugebąs skaityti „tarp eilučių"... Pažymėtina, kad ir pats V. Sakalauskas dabar pripažįsta, kad Antrojo pasaulinio karo pabėgėlių tarpe „nemažą procentą sudarė tie, kuriuos fašistai išvežė į Vokietiją priverstiniams darbams arba kurie paliko Tėvynę bijodami, kad nepasikartotų 1941 m. birželio 14 d. išvežimai", bet, nežiūrint to, jie visi „buvo laikomi socialistinės Lietuvos priešais". Dar toliau eina *Gimtojo krašto* redaktorius Algimantas Čekuolis, tardamas, jog „dalies išeivijos pasitraukimas į užsienį buvo pamatuotas, žmonės savo kailį gelbėjo" ir tik „atskiri asmenys, buvę valdžioje, padarė nemažai klaidų, ir neteisėtų veiksmų buvo nemažai".

Norėdamas, kad jo redaguojamas laikraštis būtų „tiltu (...) tarp tautos kamieno ir išeivijos", ir kad tai būtų „ne jurginų pynės tiltas, o gelžbetoninis" ir žinodamas, kad „su emigrantų mase ir senąja inteligentija" pastangos susišnekėti tėra, jo paties žodžius parafrazuojant, „dar tik susišaukimas naktį girioje", jis supranta, kad geresnių rezultatų siekiant reikia „būti kantriems, būti **teisingiems**, būti **objektyviems**". (Pabraukta cituojant).

Man rodos, kad niekada nesusišauksim, kol nepradėsim daiktų vadinti tikraisiais jų vardais. Kodėl dar mums vis bandoma „pažangumu" įpiršti tai, kas net ir plačioje Sovietijoje seniai vadinama tikraisiais „stalinizmo" ir „staganacijos" vardais? Komunistai Sov.Sąjungoje, o juo labiau jos okupuotuose kraštuose, taigi ir Lietuvoje, Stalino ir Brežnevo laikais gal kartais neturėjo kitokio pasirinkimo, privalėjo paklusti gelbėdami savąjį kailį. Čionykščiai atžagareiviai, stalinizmo ir stagnacijos šalininkai, kuriems priskirtina didžioji dalis kalendoriuje išvardintų „pažangiųjų", tokį pasirinkimą turėjo, tačiau jie visada aklai pataikavo kiekvienam sovietiniam režimui, kaip tebedaro ir šiandien, bet kokį „persitvarkymą" nuolat interpretuodami savosios tautos nenaudai.

Algirdas T. Antanaitis

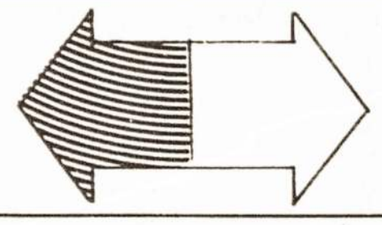

ir taip, ir ne

LAIKAS IR KANTRYBĖ

Artėja prancūzų revoliucijos dvišimtmetinė sukaktis. Daug kas ją vadina Didžiąja prancūzų revoliucija, tarp kitų ir mūsų bostoniškė enciklopedija. Ir ne be pagrindo. Ne 1688 m. Anglijos revoliucija ir ne 1776 m. Amerikos buvo ateinančioms kartoms tikrasis revoliucijos kelrodis. Toks kelrodis buvo Didžioji prancūzų revoliucija, po kurios ne tik Prancūzija nebebuvo jau tokia pati, bet ir visas pasaulis jau nebuvo toks pat.

Tą privalome sakyti, nesvarbu, ar tas mums patinka, ar ne, nes tokia yra istorinė realybė, prieš kurią nevalia užsimerkti. Tik tokiu būdu gal lengviau bus išvengti tų didžiųjų klaidų, kurių neišvengė ta pati prancūzų revoliucija, o, deja, ir visos kitos revoliucijos po jos. Be abejo, revoliucijų bus ir ateityje.

Daug kas tiesiog aiktelėjo, net ir toje pačioje Anglijoje, kai dar pačioje prancūzų revoliucijos pradžioje anglų politikas ir folosofas Edmundas Burke (1729-1797) paskelbė savo „Svarstymus apie revoliuciją Prancūzijoje" (Reflexions on the revolution in France). Taigi net ne apie visų prancūzų revoliuciją. Tada beveik visas, ypač intelektualinis pasaulis žavėjosi tuo, kas atsitiko Prancūzijoje. Net ir Kotryna II skaitė „Žmogaus teisių" deklaraciją ir revoliucijos įkvėptą Radiščevo „Kelionę iš Petrapilio į Maskvą". O Vilniuje dygo jakobinų klubai.

Tuo tarpu Edmundas Burke iš karto pasmerkė prancūzų revoliuciją ir jau tada (1790 m.) pranašavo, kad ji pasibaigs ne kuo kitu, kaip tik karine diktatūra. Ir kaip jis buvo teisingas, nors Napoleonas tada dar tebebuvo jaunas 21 metų leitenančiukas. E. Burke nebuvo koks reakcionierius ar, kaip mūsų laikais labai madinga, konservatorius. Jis buvo liberalas, užstojo Indijos ir Amerikos kolonijų reikalus, žavėjosi net mūsų Gegužės 3 dienos konstitucija ir apgailestavo, kad anglų visuomenė į Lenkijos ir Lietuvos padalinimus (1793-95 m.) žiūrėjo taip, lyg tai būtų atsitikę ant mėnulio.

E. Burke kritikavo revoliuciją dėl dviejų dalykų; dėl laiko ir kantrybės stokos. Laikas, esą, buvo reikalingas suderinti įvairias nuomones ir surasti tarp jų vienybę, o kantrybė — būti atlaidesniems kitaip manantiems. Iš tikrųjų revoliucininkai baisiai skubėjo. Pats Maksimilijonas Robespierre`as kalbėjo, kad revoliucijoje dienos tampa mėnesiais, o mėnesiai –

(tęsinys sekančiame psl.)

DVI DIENOS, KURIOS PAKEITĖ LIETUVĄ

ANTROJI DIENA

Lietuvos Persitvarkymo sąjūdžio steigiamojo suvažiavimo antroji diena užsitęsė ilgiau negu tikėtasi. Išspausdintoje darbotvarkėje buvo numatyta dienos darbus užbaigti vėlyvą popietę, tačiau pirmadienio vakare konferencijos posėdis buvo nutrauktas, neatlikus daugelio užsibrėžtų darbų. Ilgos kalbos dar daugiau nusitęsė, kiekvieną kalbėtoją sutinkant ovacijomis ir atsistojimu. Daug kas liko neatlikta, įskaitant ir Sąjūdžio įforminimą kaip organizaciją, turinčią juridines teises. Nelaukti nuomonių skirtumai prisidėjo prie svarstymų užtęsimo. Suvažiavimo organizatoriai tada bandė apriboti kalbas, tačiau net ir jie nebuvo pramatę kiek dar daug reikės padaryti.

Prieš atidarant posėdį, sporto rūmų foje buvo kaip bičių avilys. Kardinolo Vincento Sladkevičiaus žodžiai – džiaukimės, laukime, aukime – buvo kiekvieno lūpose. Tačiau kiekvienas turėjo savo atskirą darbotvarkę. „Žalgirio" sporto organizacijos pirmininkas Vytas Nenius mane susistabdė papasakoti apie praeito vakaro futbolo ir krepšinio komandų laimėjimus ir pasiskųsti, kad organizatoriai dėl laiko stokos jam nedavė progos pakalbėti apie sportą. Žurnalistai stoviniavo aplink, apklausinėdami vienas kitą. (Spaudos centro viršininkas Algimantas Čekuolis pranešė, jog virš šimto užsienio korespondentų stebi suvažiavimą). Kioskuose prie rūmų kooperatininkai pardavinėjo suvažiavimo atributiką, tačiau minia, kurios buvo tikėtasi, rinkosi lėtai.

Kai delegatai susėdo, plojimų lydimas atvyko Algirdas Brazauskas, Žiūrovai savo tarpe kalbėjosi, kad reikalai būtų kitokie, jeigu tebevaldytų Songaila. Kai prasidėjo kalbos, išgirdome apie mokytojų, komjaunimo, invalidų ir Lietuvos šeimų problemas. Vieni kalbėtojai delegatų buvo sutikti geranoriškai, kiti susilaukė ironiškų katučių ir buvo atmesti.

Rytui įpusėjus, delegatai pagaliau priėmė organizacines taisykles. Buvo skirtingų nuomonių koks turėtų būti Sąjūdis. Vieniems atrodė, kad Sąjūdis turėtų būti organizacija su nario mokesčiu, kad ilgainiui sukauptų iždą, iš kurio būtų remiami savi kandidatai; kiti norėjo liuosesnės organizacinės struktūros, kurioje bet kas galėtų tapti nariu. 10:51 val. iš ryto suvažiavimas priėmė įstatus pagal liuosesnį modelį. Pirmininkaujantis Kazimieras Motieka pranešė, jog pagal sovietinius įstatymus Sąjūdis įgavo juridinį statusą. Suvažiavimas buvo paskelbtas organizacijos oficialiu įvykiu. Ateityje bus galima jį šaukti kartą per metus. Pagaliau delegatai galėjo pradėti rinkti Sąjūdžio seimą. Buvo nutarta, kad seimas susidės iš 220 narių, kurie turėtų rinktis tris kartus per metus.

Netrukus iškilo nuomonių skirtumai tarp Vilniaus ir Kauno delegatų. Konkurencija tarp tų dviejų miestų yra senas Lietuvos gyvenimo reiškinys. Tai jautėsi ir suvažiavime. Kai rugsėjo 6-tą iniciatyvinėje grupėje buvo pradėti svarstyti suvažiavimo ir Seimo organizavimo klausimai, svečias iš Kauno pareiškė, kad jo miestui, iš tikrųjų pačiam didžiausiam lietuvių miestui visame pasaulyje, skiriama per mažai delegatų. Ruošdamiesi suvažiavimui, kauniečiai atskirai susirinko ir aptarė bendrą programą. Ši programa, su pasiūlymais Sąjūdžiui, buvo raštu įteikta visiems delegatams.

Įtempimas tarp abiejų miestų sprogo per Kauno delegato Rolando Paulausko kalbą, kurioje buvo užuomina, kad kai kurie Sąjūdžio nariai „flirtuoja" su valdžia. Jis pareikalavo, kad būtų priimtas aiškus sprendimas dėl Lietuvos ateities. Pagal jį, Sąjūdis turėtų tapti valdžios opozicija. Apskritai, jo kalba nebuvo griežtesnė už dieną prieš tai pasakytą Terlecko kalbą. Tačiau jo – žinomo kauniečio, kompozitoriaus – žodžiai sukėlė triukšmą. Posėdžiui pirmininkavę Vytautas Petkevičius ir Vaclovas Daunoras priėję prie podiumo pasmerkė Paulausko kalbą kaip provokaciją. Petkevičius smerkė kauniečių taktiką, o Daunoras priminė delegatams kardinolo žodžius. Faktas, kad visi trys (Paulauskas, Petkevičius ir Daunoras) susilaukė sustojusių delegatų ovacijų, tik parodo, koks emocijų mišinys buvo užvaldęs suvažiavimą.

Paulauskas tą pačią kalbą jau anksčiau buvo du kartus sakęs parengiamuosiuose suvažiavimuose Kaune. Kadangi suvažiavimui truko laiko, jis turėjo savo dešimties minučių kalbą sutrumpinti į tris minutes. Taip pat, Paulauskas ankstesnėse kalbose (Kaune) nenaudojo žodžio „flirtavimas". Savaime suprantama, Petkevičiui jį užpuolus, Paulauskas buvo stipriai remiamas kauniečių.

– Jeigu Paulauskas būtų kalbėjęs dešimtį minučių, jo kalba būtų palikusi didesnį įspūdį, – tvirtino man vienas delegatas iš Kauno. Tačiau ir tiek, kiek buvo pasakyta, sukėlė delegatų emocijas.

– Paulauskas pasakė tai, kas visiems kabėjo ant liežuvio galo, – pareiškė kitas kaunietis. Vilniečiai turėjo padėti daug pastangų, kad pakreipus delegatų nusistatymą sau norima linkme.

SPAUDOS KONFERENCIJA

Per suvažiavimo pietų pertrauką vyko Čekuolio vadovaujama spaudos konferencija. Šį kartą konferencija buvo skirta Lietuvos istorijai. *Akiračiams* paklausus apie naujos lietuvių istoriografijos pobūdį, Liudas Truska išvardijo eilę naujai svarstomų temų: katalikų bažnyčios vaidmuo Lietuvos istorijoje; lietuvių tautinis atgimimas ir Lietuvos valstybės susikūrimas po Pirmojo pasaulinio karo; nepriklausomos Lietuvos naujas įvertinimas; 1939-1940 metų įvykiai; taip vadinama socialistinė revoliucija 1940-aisiais; „klasių kova" po Antrojo pasaulinio karo ir, pagaliau, Lietuvos kaimo kolektyvizacija.

Paklausus kuo naujoji istorija skirsis nuo senosios 1940-tųjų įvykių vertinimu, jaunas Mokslų akademijos istorijos instituto narys Gediminas Rudis savo atsakymą suformulavo pagal naująjį pliuralizmą, pabrėždamas, jog jis išreiškia tik savo nuomonę. Pagal jį, kai kurių ankstyvesnių istorinių veikalų autoriai šiuo metu keičia savo nuomonę, o jis pats galėtų pasakyti, kad Lietuva buvo okupuota (1940 m.) ir kad 1940-tųjų Liaudies seimo veikla buvo politinis teatras. Truska tada įsiterpė, primindamas, kad vienas rusų istorikas iš Maskvos buvo pirmasis, kuris 1940-tųjų įvykius Pabaltijos kraštuose pavadino okupacija.

Atsakydamas *Manchester Guardian* korespondentui iš Londono, Truska pareiškė, jog lietuviai buvo deportuojami per visą Stalino valdymo laikotarpį. Jis negalėtų tiksliai pasakyti, kiek žmonių buvo išvežta, tačiau mažiausias skaičius būtų 150,000, o didžiausias – tarp 300 ir 350 tūkstančių. Didžiausias skaičius sudarytų apie 12% Lietuvos gyventojų. Kai Česlovas Juršėnas paklausė, kodėl nekreipiama dėmesio į nacių okupacijos aukas, Truska paaiškino, jog šiuo klau-

Spaudos konferencija apie Lietuvos istoriia. Į klausimus atsako istorikas A.Eidintas (J. Česnavičiaus nuotr.)

IR TAIP...

(atkelta iš 7-to psl)

metais.Ir ne laiko nuobodumu, bet atliktų veiksmų gausybe. Vėliau Leonas Trockis didžiavosi, kad revoliucija pakeitė chronologijos sistemą: mėnesius paversdama dešimtmečiais, o metus šimtmečiais. Dėl to galbūt ji ir tiek daug blėdžio taip greitai suspėjo padaryti.

Tokios ir panašios mintys kyla sekant dabartinę revoliuciją Lietuvoje. Ir ten, atrodo, kai kas per daug skuba, dienas paversdamas metais, o metus — šimtmečiais. Girdi, kalk geležį, kol karšta. Tačiau yra kitas, lietuviškesnis ir galbūt teisingesnis pasakymas: devynis kartus atmatuok ir tik dešimtą kartą kirpk. To laikėsi ir išmintingasis M. Valančiaus Palangos Juzė, sakydamas, kad su laiku viskas ant šio svieto persimaino. Anot E. Burke, laiko ir kantrybės trūko prancūzų revoliucininkams. Baugu, kad ir mums to nepritrūktų.

Vincas Trumpa

simu tyrinėjimai vyksta virš 40-ties metų. Per tą laikotarpį istorikams buvo uždrausta net žodžiu prisiminti Stalino aukas. Kitos paliestos temos spaudos konferencijoje įvairavo nuo slaptųjų Molotovo-Ribbentropo pakto protokolų iki Sąjūdžio požiūrio į Laisvės lygą. *Amerikos balso* korespondentas Romas Sakadolskis pateikė porą klausimų apie istorikų požiūrį į pasipriešinimą sovietinei valdžiai po Antrojo pasaulinio karo. Kai buvo klausiama apie Romo Kalantos reikšmę naujojoje istorijoje, jautėsi Kauno įtaka. Alfonsas Eidintas atsakė, jog istorikai dar nėra pasiruošę atsakyti į šį klausimą. Kai *Moscow News* korespondentė paprašė pasisakyti dėl pliusų, kuriuos Lietuva gavo būdama Sovietų Sąjungos dalimi, Čekuolis atsakė, kad galima būtų nurodyti daug pliusų, tačiau – Estijos pragyvenimo lygis 1939-ais buvo aukštesnis už Suomijos. Jeigu korespondentė galėtų tvirtinti, kad šiuo metu egzistuoja ta pati situacija – „Aš sveikinčiau jus, padarius tokį atradimą".

POPIETINIAI POSĖDŽIAI

Kai po pietų buvo tęsiami debatai, dar jautėsi Paulausko kalbos sukeltas šurmulys. Antanas Antanaitis kritikavo Petkevičių dėl žodžio „provokacija" pavartojimo. Tačiau Petkevičius nenusileido. Vytas Tomkus ragino partijos pirmąjį sekretorių Brazauską, kad, rinkdamasis tarp Vilniaus ir Maskvos interesų, liktų „vertas Algirdo vardo". Sigitas Geda nutapė idilinį paveikslą, kaip Amerikos lietuviai galėtų pagelbėti savo tautiečiams. Petras Cidzikas prašė paremti jo bado streiką ir ragino Brazauską pagreitinti politinių kalinių paleidimą.

Intensyvus suvažiavimo darbas prasidėjo vėlyvą popietę, kai buvo pranešta rinkimų į Seimą rezultatai. Seimui dar reikėjo išsirinkti Sąjūdžio Tarybą, kuri perimtų Iniciatyvinės grupės veiklą, tačiau delegatai pirma turėjo atlikti dar visą eilę kitų reikalų.

Brazauskas atsistojo prie podiumo, kad antrą kartą paduotų toną, dabar jau paskutinei suvažiavimo fazei.

– Buvo daug išsakyta minčių, – pradėjo jis. – Mes pasistengsim – Centro komitetas ir respublikos vyriausybė – visas tas mintis surinkti, kartu su Sąjūdžio vadovybe ir iš eilės, sistemingai ir įdėmiai visus tuos klausimus spręsti, kiek tik leis mūsų jėgos... Aš esu nepaprastai dėkingas už... tas dvi dienas ir už tą mūsų kelionę į Gedimino aikštę, ir už tą puikų vakarą, kurį vakar praleidome... Tačiau aš noriu pasakyti štai ką. Kai kurios kalbos iš šitos baltos gražios tribūnos labai liūdina... Ir aš kreipiuosi į žmones, racionaliai, protingai, dalykiškai mąstančius, labai gerai įvertinti šitas kalbas. Argi galima taip laisvai deklaratyviai šitokius klausimus išspręsti... Ar mes negrįšim atgal į išeities pozicijas, arba dar toliau negu išeities pozicijas?.. Ir vėl reikės viską daryti iš naujo. O kas tai darys?

Užbaigdamas Brazauskas irgi citavo kardinolą: „Aš tikrai, mieli draugai, noriu pasakyti: mokėkime laukti. Aš prisidedu ir prašau palaikyti kardinolo Vincento Sladkevičiaus šiandien per pamokslą pasakytus žodžius: mokėkime laukti ir nelipkime vienas kitam ant kulnų". Pagal jau užpatentuotą madą, suvažiavimo delegatai palydėjo Brazausko kalbą stovinčiųjų ovacija.

REZOLIUCIJOS

Vakare, vadovaujami Romualdo Ozolo ir Vytauto Landsbergio, delegatai apsvarstė 33 rezoliucijas, pateiktas jiems prieš suvažiavimo atidarymą. Čia vėl iškilo nuomonių skirtumai. Nors Ozolas sutiko su stilistiniais rezoliucijų pataisymais, delegatai buvo raginami atsisakyti didesnių pataisų ir priimti rezoliucijų principus, kuriuos Sąjūdžio vadovybė

Bendras suvažiavimo vaizdas (J.Česnavičiaus nuotr.)

norėjo prastumti. Dauguma rezoliucijų, pradedant santykiais su išeivija ir baigiant ekologija, lengvai praėjo. Tik keli delegatai susilaikė. Kitos rezoliucijos (pvz., tautinių švenčių grąžinimas) buvo paliktos svarstyti Seimui. Tačiau keleta rezoliucijų (pvz., dėl Lenkijos konsulato ir kultūros centro Vilniuje įsteigimo) susilaukė poros neigiamų balsų. Rezoliucijos dėl Stalino aukų rehabilitacijos ir Katedros grąžinimo Bažnyčiai pareikalavo platesnio perredagavimo, nes sąlygos, kuriomis jos buvo parašytos, buvo jau pasikeitusios.

Rimčiausia diskusija kilo dėl rezoliucijos, parašytos dar Songailos laikais ir išreiškiančios nepasitikėjimą partija ir valdžia. Ozolas ir Landsbergis maldavo delegatus remti Brazauską, atkakliai laikydamiesi nuomonės, kad vėliausieji įvykiai patenkino rezoliucijų reikalavimus. Vistiek kai kurie delegatai norėjo kritikuoti paskirus asmenis valdžioje. Pagaliau Ozolas padarė sprendimą (nepranešęs apie balsų skaičių) išimti šią rezoliuciją iš darbotvarkės.

Net kai debatai dėl rezoliucijų buvo pasibaigę, darbas dar nebuvo pabaigtas. Vienas armėnas delegatams viešai pareiškė, kad Kalnų Karabachas yra ir jų problema. Landsbergis paprašė delegatų pareikšti protestą prieš *Amerikos balso* rusišką programą, kurioje suvažiavimas buvo pavadintas „Lietuvos nacionalistiniu kongresu". (Lietuviai stipriai protestavo dėl nacionalizmo sąvokos vartojimo, nes ji lietuvių ir rusų kalbose turi neigiamą konotaciją) Delegatai sukilo ant kojų skanduodami „gėda, gėda".Po to Čekuolis perskaitė telegramos tekstą Gorbačiovui ir Aleksandrui Jakovlevui. Pagaliau, kai pusė svečiams skirtų vietų jau buvo ištuštėję ir daugiau kaip pusė užsienio spaudos atstovų jau buvo pradingę (jie skubėjo atgal į Maskvą pasitikti Vakarų Vokietijos kanclerį Helmut Kohl), 9:51 valandą vakare scenoje pasirodė Seimo nariai. Jie buvo sutikti aplodismentais. Vėl buvo sugiedota „Lietuva tėvyne mūsų" ir „Ilgiausių metų". Iniciatyvinės grupės nariai išėjo į priekį. Sekė jų trumpi pasisakymai. Pagaliau, 10:10 valandą vakaro Seimo nariai apleido sceną, miniai mojuodami gėlėmis.

TARYBOS RINKIMAI

Seimas tada susirinko Sporto rūmų viršutiniame aukšte išrinkti Sąjūdžio Tarybą. Salėje likę delegatai buvo užiminėjami chorų dainomis ir filmais. Tuo metu Sporto rūmų durininkai įleido į salę didžiulį būrį jaunų žmonių, kurie, lyjant lietui, visą laiką laukė lauke. Visi sudainavo „Lietuva brangi", o folklorinės grupės, apsirengusios tautiniais rūbais, pravedė liaudies dainas.

Turiu prisipažinti, kad salę apleidau vienuoliktą valandą vakaro. Nuo šeštadienio ryto ten buvau praleidęs 26 valandas. Buvau tikras, kad paskutinę spaudos konferenciją pamatysiu per televiziją, tačiau viešbutyje užmigau prie televizijos aparato. Kai pabudau apie ketvirtą valandą ryto, priešais mane mirkčiojo tuščias televizijos ekranas. Maniau, kad pramiegojau suvažiavimo pabaigą. Tačiau suvažiavimas dar nebuvo pasibaigęs.

Seimui truko šešias valandas susitarti dėl Tarybos rinkimų. Stebėtojai tuo tarpu nebuvo įleidžiami į posėdžio patalpas. Vėl iškilo trintis tarp Kauno ir Vilniaus atstovų. Atsiklausti įvairių nuomonių truko dvi valandas. Kauno delegacija pasiūlė 10 savo kandidatų. Daunoras ir Petkevičius demonstratyviai reiškė savo nepasitenkinimą įvykių eiga. Kai kurie žmonės, jų tarpe Bulavas, Antanaitis, Lukšienė ir Marcinkevičius, pareiškė, kad dėl įvairių priežasčių jie nenorėtų būti renkami. 70 žmonių turėjo progos pasisakyti, po vieną minutę kiekvienas. Seimo nariai nusprendė naudoti tokią balsavimo sistemą, kuriai net nebuvo įmanoma pritaikyti kompiuterį. Balsai turėjo būti skaičiuojami ranka. Seimas pagaliau nutarė, kad į Tarybą įeis 35 kandidatai, gavę daugiausia balsų.

Spalio 24-tą, penktą valandą ryto Seimas pranešė balsavimo rezultatus likusiems salėje. Ozolas gavo daugiausia balsų (193 iš 212), o vienintelis išrintas kaunietis, Kazimieras Uola – tik 68. Visi kiti Tarybos nariai buvo iš Vilniaus. Dauguma jų buvo buvę iniciatyvinės grupės nariais. Tačiau kai kurie pasižymėję šios grupės nariai nebuvo išrinkti. Delegatams patvirtinus rinkimų rezultatus, Landsbergis, kuris anksčiau suvažiavimą pavadino „dviem dienom, kurios pakeitė Lietuvą", pravedė „Lietuva tėvyne mūsų" ir išvargę delegatai pagaliau galėjo apleisti salę. Lauke jie rado taksistus kooperatininkus, kurie juos veltui išvežiojo namo.

Tarybos nariams buvo surengta dar viena spaudos konferencija. (Lietuviai žurnalistai pasididžiuodami

(tęsinys sekančiame psl.)

ANTROJI DIENA

(atkelta iš 9-to psl.)

pastebėjo, jog nebebuvo likę nei vieno užsienio žurnalisto). Kadangi Lietuvos televizija jau netransliavo, ši spaudos konferencija buvo parodyta pirmadienį vakare po „Vremia" žinių programos. Čekuolis ir vėl pravedė konferenciją, nors buvo beveik praradęs balsą. Česlovas Juršėnas klausė pačius kiečiausius klausimus, tačiau Tarybos nariai mažai turėjo ką pasakyti. Suvažiavimas jau buvo pasibaigęs, o Sąjūdžio laukė nauji uždaviniai.

BAIGIAMOSIOS PASTABOS

Dvi suvažiavimo dienos buvo užhipnotizavusios Lietuvą. Žmonės negalėjo atsitraukti nuo televizijos aparatų. „Negalėjau nei valgyti, nei gerti", – pasakojo man vienas žmogus. Kai kas šį įvykį traktavo su viltimi, kiti su baime. Suvažiavimas buvo retas įvykis, kur galėjai iš arti matyti aukštuosius partijos ir valdžios žmones ir gerai žinomus rašytojus bei menininkus. Žurnalistai pasakojo, kad niekada anksčiau negalėję taip lengvai prieiti prie partijos ir valdžios narių, kaip per šį suvažiavimą. Suvažiavimo atsiekimai buvo vertinami įvairiai.

Mano nuomonė apie suvažiavimą buvo paskelbta sovietinėje spaudoje. *Komjaunimo tiesa* perdavė mano samprotavimus apie Brazausko populiarumą delegatų tarpe. *Gimtajame krašte* Arūnas Marcinkevičius citavo mane sakant, jog artimoje ateityje svarbiausia Sąjūdžio užduotis bus įgyvendinti ekonominį savarankiškumą ir teisinę valstybę, o pagal *Sporto* Romą Griniūtę aš sakiau, jog „Apie suvažiavimą galima parašyti ištisą epopėją".

Sąjūdis ir valdžia tvirtino, kad svarbiausi darbai dar neatlikti, kad negalima bus ilgai remtis suvažiavime sukauptu emociniu kapitalu. Daugumos komentatorių nuomone, svarbiausia problema ateityje bus tautybės, t.y. lietuvių santykiai su rusais ir lenkais.

Net Sąjūdžio vadai negalėjo sutarti, kas buvo nuveikta suvažiavime. Petkevičius, pavyzdžiui, kalbėjo apie suvažiavimo „euforiją" ir skundėsi dėl „atsitiktinių asmenų" veiksmų, kurie esą nedalyvavę kovoje jį steigiant, tik vėliau prie Sąjūdžio prisijungę. Lapkričio 3 d. per Lietuvos televiziją Petkevičius pareiškė, kad suvažiavimas buvo skubotai pravestas ir kad jis, galbūt, įvyko per greitai. Jo metu delegatai pamiršo kur ir kada jie gyvena ir per daug lengvai pasidavė pakiliai nuotaikai, užmiršdami likti kritiškais. Savo paties elgesį Sąjūdžio tarybos rinkimuose Petkevičius apibūdino kaip siekimą nuginkluoti Sąjūdžio jaunuosius radikalus.

Spaudos konferencijoje klausia klausimą mūsų bendradarbis A.E.Senn'as

Reikia pripažinti, kad suvažiavimas įvykdė Lietuvoje psichologinę revoliuciją. Euforija, apie kurią Petkevičius kalbėjo, iš tikrųjų egzistavo. Kaip kitaip paaiškintum spalio 24 d. *Vakarinių naujienų* antraštę – „LIE-TU-VA! Šviesos ir tikėjimo dienos, kurios sukrėtė ir įkvėpė tautą". Kai ta euforija praėjo, lietuviai jau kitaip galvojo (ir kalbėjo), negu prieš šešis mėnesius.

Sunku būtų sutarti, kada ši revoliucija prasidėjo. Petkevičius visiems aiškino, kad jis esąs sąjūdietis jau virš trisdešimties metų; kai kuriems atrodė, jog praeitų (1987-tųjų) metų rugpjūčio 23 dienos nedidelė demonstracija prie šv. Onos bažnyčios pakeitė lietuvių sąmonę; sąjūdiečiai manė, kad viskas prasidėjo su iniciatyvinės grupės įkūrimu birželio 3d. Nežiūrint kada tie pasikeitimai prasidėjo, lietuvių tauta pergyveno intensyvių diskusijų laikotarpį, per kurį jos kultūrinis bei politinis horizontas smarkiai prasiplėtė. Tačiau, pagal pesimistus, tai sukėlė „kylančių vilčių krizę". Vienas žmogus man kalbėjo, kad suvažiavimas praleido progą paskelbti Lietuvos nepriklausomybę. Ar suvažiavimas galėjo ir norėjo padaryti tokią deklaraciją – atviras klausimas. Tačiau vien tik toks galvojimas rodo, jog suvažiavimas ir Sąjūdis atvėrė lietuvių tautiniam sąmoningumui naujas perspektyvas.

A.E. Senn

LIETUVOS FOTOMENININKŲ PARODA AUSTRALIJOJE

Lietuvos fotomenininkų paroda VI-tojo Pasaulio lietuvių jaunimo kongreso stovykloje Pietų Australijoje nustebino ir sukėlė aibę klausimų. Bandysime trumpai juos panagrinėti ir apibūdinti didesnį įspūdį padariusių nuotraukų pluoštą. Paroda įvyko 1988 metų sausio mėn. Joje buvo išstatyta netoli šimto įvairaus lygio ir kategorijų nespalvotų rodinių. Parodoje dalyvavę fotomenininkai yra Lietuvos TSR Fotografijos draugijos nariai: V .Butyrinas V. Dichavičienė, R. Dichavičius, K. Driskius, J. Kazlauskas, A. Kostelnickas, A. Kunčius, V. Luckus, A. Lukšėnas, A. Macijauskas, V. Mikalauskas, K. Mizgiris, R. Požerskis, R. Rakauskas, M. Sakalauskas, V. Straukas, A. Sutkus, V. Šonta ir A. Zavadskis. Kai kurie iš jų jau žinomi užsienyje, pvz., *Photography Year Book 19*85 skaitome, kad Požerskis, Rakauskas ir Sutkus yra įtraukti į tarptautinių fotografų gretas. Kaiveliui, Kunčiui, Macijauskui, Rakauskui ir Sutkui yra suteikti AFIAP Tarptatutinės fotografijos meno federacijos menininkų vardai. (N.B.: žinios nėra išsamios!)

Apibūdindama parodos darbus, kurie paliko gilesnį įspūdį, turiu prisipažinti, kad asmeninis skonis nulėmė atranką. Gera dalis fotopublicistikos nelabai kuo skirtųsi nuo mūsų ir australų nuotraukų, matomų spaudoje. Čia reikėtų pabrėžti, kad fotožurnalų, fotografinių leidinių, meninių ir mokslinių leidinių nuotraukos yra labai aukšto lygio Australijoje. Gaila, neturime pavyzdžių iš Lietuvos palyginimui. Lengvesniam parodos apibūdinimui, suskirstysim darbus į skirtingas kategorijas (nors kai kuriose nuotraukose šios ribos šusilieja): fotožurnalistiką ir *„candid camera"* nuotraukas, dokumentinį fotomeną, akivaizdų fotomontažą, aktus, fotoportretus ir fantastinę fotografiją.

Fotožurnalizmui atstovavo nemažai fotografų. Manyčiau, kad fotožurnalizmo pradininkas, Alfred Eisensteadt priskirtų sekančių fotomenininkų darbus profesionalų lygiui.

Klaudijaus Driskiaus „Rasos šventė prie Sartų ežero" 1983 m. padarė gerą įspūdį. Nors tema šabloniška, bet pergalvotas ir originalus siužeto perdavimas, spontaniška dalyvių choreografija ir šviesos – šešėlių efektai rodo, kad fotografas ieškojo naujų kelių. Tuo būdu jis išvengė dažnai matomo frontalinio linksmų dalyvių pozavimo.

Aleksandro Macijausko „Turguje I" 1973 m. yra vaizdelis, kurį, labai seniai, ir man teko išgyventi Kauno turguje. Nuotraukoje pakinkytas arklys muistydamas galvą „šokdina" pašaro maišą. Vykusiai panaudota judančio objektyvo (zoom lens) technika pabrėžia arklių dydį ir artumą. Susidaro įspūdis, kad jie tuoj ir ant žiūrovų užšoks. Kituose planuose žmonės, pakrauti vežimai ir neryškūs pastatai palaipsniui mažėja, nusidriekdami iki tolimo ir žemo horizonto. Autentiška turgaus atmosfera.

Aleksandro Kostelnicko serija „Jaunimo muzikos vakarai" 1987 m. yra spontaniška, aktuali, paspalvinta gera jumoro doze. „Sunkus metalas" ir „Švarus do" yra nuotaikingos. Juose dalyvių apranga ir išraiška, fonas ir šviesos trajektorijos papildo tematiką. Žiūrovas tiesiog „girdi" roko ritmo dūžius.

Vlado Mikalausko „Žmonės ir kaukės" yra jumoristinis „candid camera" pavyzdys. Fotografas sugeba savo asmenybę išjungti ir įsilieti į aplinką. Nuotraukos spontaniškos, nes scenos dalyviai jo nemato. O gal ir dėl to jos tokios vykusios, kad kaukė atitolina modelį nuo žiūrovo ir suteikia paslaptingumo.

Dokumentiniame, kaip ir publicistiniame, fotomene nuotraukos gali būti eilinės ir meninės. Kartais sunkoka atskirti dokumentinę nuo meninės vertės, — taip jos yra susiliejusios. Tokių nuotraukų dažnai tenka matyti *The National Geographic* ir panašiuose leidiniuose.

J. Kazlausko nuotraukų serija „Dingusių poliarinių ekspedicijų pėdsakais" 1985 m. yra romantiška. Akį pavergia ūkuose paskendę gamtos kontūrai. Nuotraukos „Rubinio sala" ir „Čiurlionio kalnas" yra tartum slėpiningas M.K. Čiurlionio „Ramybės" paveikslo monochrominis atspaudas.

Kazimiero Mizgirio ciklas „Fantastinis kopų pasaulis" 1984 m. buvo išstatytas parodose Danijoje ir Ispanijoje. Lietuviai yra papratę matyti Nidos kopų nuotraukas. Betgi, Mizgirio kopos kitokios. Čia vėjo supūstytos smėlio formos panašėja į žuvis, į paukščius, į vėžlius; čia debesys, kaip liauni šokėjai, šuoliuoja dangaus skliautu; o ten išnyra tankumyno išpjova už puraus smėlio gauburio. Neringos kopų poezija vaizdžiai apibūdina jų esmę ir grožį.

Audriaus Zavadskio darbai iš Nidos nepasižymi originalumu. „Senoji Nida" 1972 m. yra fotografo „surežisuota" vandens sąnašų ir išskalautų medžio atplaišų kompozicija. Nuotrauka maloniai glosto akį ir dirgina širdies stygas. Ar čia tik sentimentalumas pamiltam kraštovaizdžiui?

Fotomontažo techniką vartojo ne vienas šios parodos dalyvis. Visgi du fotomenininkai išsiskiria iš jų tarpo, būtent:

Virgilijus Šonta, kurio akcentuoti fotomontažai „Ankstyvo ryto šviesa" 1985 m. ir „Piramidė – juodas kalnas" 1985 m. žavi minties originalumu ir techniniu sumanumu.

Vito Luckaus ciklas „Požiūris į senovinę fotografiją" 1979 m. yra kontrastuojančių juostų ir skirtingų fragmentų kompozicijos. Jų tematika įdomi, nes turi kelis prasmių klodus. Statinės, „štyvos" modelių pozos, jų apranga, detalių gausa ir pablukusi ruda nuotraukų spalva įtaigoja „kičą" ir grąžina žiūrovą į 20 šimtmečio pradžios aplinką. Vitas Luckus taip pat

FOTOGRAFŲ RESPUBLIKA RODO YPATINGĄ GYVYBINGUMĄ

Lietuvos fotografų draugija yra oficiali valstybės organizacija, tačiau jos veikloje esti eksperimentavimo ir nepriklausomumo. Atvira profesionalams ir mėgėjams, ji stengiasi ugdyti aukštos kokybės fotografiją. Taip pat draugija veikia kaip savotiška fotografijų agentūra, gaudama pajamas iš jų pardavimo (dažniausia spaudai).

Fotografų draugija taip pat yra išvysčiusi plačią pedagoginę veiklą, įskaitant paskaitas, seminarus ir metinius fotografų suvažiavimus prie Baltijos jūros. Eksperimentinėje stadijoje yra aukštesniųju mokyklų studentų (penkiolikos metų ir vyresnių) parengimas fotografų amatui, kuris, jeigu bus sėkmingas, užtikrins Lietuvai „fotografų respublikos" garsą.

Šios programos veiksmingumo įrodymą randame aukšto lygio fotografijų gausume. Nesunku pastebėti kūrybinę energiją visuose fotografų aplankuose, knygose ir parodose, kurias man teko matyti. Tas pats pasitvirtino ir susitikimuose su fotografais. Nors Lietuva neturi naujosios Sovietų Sąjungos fotografijos monopolio, šioje srityje ji užtarnautai užima pirmąsias vietas. Kai kurie draugijos nariai, įskaitant Sutkų, Romualdą Rakauską, Algimantą Kunčių ir Aleksandrą Macijauską, jau spėjo atsiekti tarptautinį pripažinimą.

Dauguma darbų, kuriuos man teko matyti, buvo dokumentinio arba fotožurnalistinio pobūdžio, o ne „meniškos" fotografijos, kokias mes įpratę matyti. Nors paskirų fotografų stiliai smarkiai skiriasi, jų darbai pasižymi kai kuriais bendrais bruožais, jų tarpe džiaugsmu matyme. Man tai būtų pagrindinis lietuviškosios mokyklos bruožas. Tematika daugiausia yra tradicinė, kaimiška ir etniška: vėsus, neišsaukiantis Pabaltietiško kraštovaizdžio grožis; kaimo turgūs, vestuvės ir naminiai gyvuliai reiškią gilų prisirišimą prie ūkininkiškų šaknų. Tačiau viso šito perteikimo dvasia labai šiuolaikiška: plačiakampio objektyvo vartojimas, aiškiai kontrastiška juodų ir baltų spalvų tonacija ir spontaniška vizualinių elementų kompozicija. Tradicinės tematikos ir šiuolaikinės technikos kombinacija priduoda šiems Pabaltijos fotografams ypatingą gyvybingumą.

Arthur Goldsmith
Popular Photography
(1987, balandžio mėn.)

meistriškai „pagavo" socialinius ir psichologinius podirvius „candid camera" nuotraukų cikle. „Darbininkų valgykla" 1968 m., „Skirtingos nuotaikos" 1969 m. įžvalgiai nupasakoja tarybinio gyvenimo realybę.

Parodoje buvo mažai aktų, t.y. žmogaus kūno nuotraukų. Gal šis žanras nelabai populiarus Lietuvoje? Duomenų stoka užkerta kelią bet kokiai išvadai. Vienintėlis fotomenininkas, kurio darbų teko matyti, buvo *Rimantas Dichavičius*. Jis moka ir nekaltai, ir romantiškai ir patraukliai atvaizduoti moters kūną. Nuotrauka „Vandens ir saulės žaismas IV" 1980 m. savo tematika primena grafiko S. Krasausko moters ciklo atspaudus. Tačiau interpretacijos atžvilgiu skirtumas didelis. Krasausko moteris yra motinos ir gimdyvės simbolis. Dichavičiaus – tobulos formos meilė.

Portretų sekcija buvo gausi. Matėme daug vyresnio amžiaus kaimo žmonių portretų. Juos nesunku fotografuoti – jų veidai išvagoti, charakteringi, o iš akių spindi gyvenimo patirtis. Kai kuriose nuotraukose perdėtas sentimentalumas ir saldumas, pvz., į rankas įbruktos gėlytės, žiūrovą veikė negatyviai . Iš gausaus fotomenininkų būrio išsiskyrė du pajėgūs savo pasirinktos krypties meistrai:

Antanas Sutkus sugeba natūraliai perduoti modelio asmenybę. Puodžiaus V. Giedros portretas iš serijos „Lietuvos žmonės" 1963 m. yra, neabejotinai, aukšto lygio. Sutkaus portrete poza, išraiška ir detalės paryškina centrinę temą: puodžiaus kūrybinės vizijos momentą.

Valerijos Dichavičienės modeliai tik akimirkai išnyra iš juos supančios tamsos. Vieni, kaip dail. Vytautas Kalinauskas, yra nustebę, tartum nesitikėję susidurti su foto kamera. Kiti, kaip dail. Vytautas Valius, yra susimąstę. Vėl kiti, kaip poetas Justinas Marcinkevičius, nukreipę žvilgsnį į vidų, klausosi paslaptingos žodžių muzikos. O dar kitų veidą puošia jumoras ir šypsnys. Nei vienas modelis nepozuoja. Atrodo, kad Dichavičienė juos nutraukė, kai jie mažiausiai to tikėjosi. Savo natūralumu, šviesos ir šešėlių žaismu ir asmenybės išryškinimu portretai primena tarptautiniai pagarsėjusio fotomenininko Yousouf Karsh darbus (pvz.: filosofo Sir Bertrand Russell portretas iš 1949 metų).

Kiekvienoje parodoje kai kurių menininkų darbai randa atgarsį žiūrovo asmenybėje. Jų menas padeda „molinėm kojom" nors akimirkai atsipalaiduoti nuo žemės traukos. Tokie menininkai palieka giliausią įspūdį.

Vitalijaus Butyrino fotomontažai yra savotiška gamtos metamorfozė. Jo pasaulis išnyra iš pasąmonės srauto ir simbolika lengvai perprantama. „Ruduo" 1983 m., nėra vienos vietovės, ar valandos momentas. Nuotraukoj ruduo pavaizduotas simboliniai. Tai šviesių ir niūrių valandėlių kaita; gamtos skurdėjimas ir paukščių kelionė į šiltuosius kraštus. Tai takas, atsimušantis į akinančio baltumo sieną, primenančią artėjančios žiemos sniegą. Tai baltas suolas, lyg atokvėpio valandėlė žmogaus gyvenime, po grėsmingai apsiniaukiančio dangaus. Butyrino vaizdai „alsuoja" vienišumu, ilgesiu ir tolių vilione. Jo kūryba subtili, bet ir atoki. Kartais ji dramatiška, o kartais kupina lyrizmo. Menininko asmenybė perkuria realybę į užburiančią simfoniją.

Kiekviena paroda sudaro skirtingą įspūdį lankytojams. Žinovai vertina rodinius profesijoje priimtu masteliu. Eilinių lankytojų parametrai skirtingi: jų įvertinimai bazuojasi daugiausiai asmeniniais pojūčiais. Tad apžiūrėjus parodą kyla šabloniškas klausimas: „Kas patiko, kas nepatiko?" Negatyvo pusėje: pozavimas, neišbalansuotos kompozicijos, trafaretinė tematika. Pozityvo pusėje: minties ir vaizduotės polėkiai, skonis ir meniškumas.

Susumavus įspūdžius, peršasi išvada, kad asmenybė, talentas ir kultūra atskiria fotomenininkus nuo fotografų. Šios savybės padeda jiems prasiveržti pro aplinkos varžtus ir nugalėti pasitaikiusius medžiagos ar aparatūros netobulumus.

Isolda I. Požėlaitė-Davis

laiškai

NERIMTAS UŽSIPUOLIMAS

Teko labai nustebti ir nuliūsti paskaičius Zenono V. Rekašiaus straipsnį „Būkime Sąjūdžiu" (*Akiračiai*, 1988 m. nr. 10 (204). Tokios negražios polemikos jau senai pasitaikė skaityti. Girdamas Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdį už jo pastangomis iškeltą Lietuvos trispalvę Gedimino pilies bokšte, pusę to straipsnio paskiria puolimui *Į laisvę* žurnalo nr. 103 vedamojo kai kurioms mintims apie pereitos vasaros įvykius Lietuvoje ir joje pasireiškusius sambūrius. Z.V. Rekašiui nepatiko apibūdinimas kaip tik to Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio.

Sakytum būtų natūralu ir suprantama, jei jis pareikštų savo kitokią nuomonę ramiu, pagrįstu faktais pasisakymu. Deja, Rekašius, pacitavęs iš to vedamojo vieną kitą sakinį, kurie tarp kitko konstatuoja jau daugeliui aiškius faktus, sušunka: „Užteks šitos šlykštynės". Po to straipsnio autorių apkaltina vienybės ardymu, (o koks sukuinėjęs arkliukas), kiršinimu katalikų prieš Sąjūdį, Sąjūdžio prieš Lygą ir t.t. Užbaigdamas užanspauduoja sąžinės ir politinės nuovokos neturėjimu.

Ir vėl reikia prisipažinti, kad, perskaitęs apie tą „politinę nuovoką", nusikvatojau. Atrodo, kad Rekašius nesupranta ir turbūt nesupras, jog politinių emigrantų žurnale pasisakymas, kad LPS turi komunistų partijos palaiminimą, gali būti Sąjūdžiui kartais labai ir net labai naudingas. Nesupranta jis ir to, kad jei ši polarinė politinė emigracija kokiu nors ryškesniu pareiškimu ar veiksmu parodys, kad esame Sąjūdžio dalis, žygiuojanti su juo kartu, Sąjūdžiui gali būti liepto galas. Aš noriu rimtai tikėti, kad Rekašius nelinki Sąjūdžiui lenkų Solidarumo likimo.

To *Į laisvę* žurnalo vedamojo nerašiau. Numanau, kas jį rašė. Nors ir nenorėdamas savintis svetimo darbo, deja, Rekašiaus nusiminimui ir papiktinimui noriu pasakyti, kad po juo pasirašyti sutinku pirmas. Nieko jis nešmeižia, nieko nekiršina, nieko neskaldo ir Sąjūdžio nuopelnų neginčija. Nejaugi Sąjūdis yra kokia šventoji karvė, apie kurią rašant reikia persižegnoti.

V. Akelaitis

Cleveland, Ohio

Siunčiu Jums 10 dol. čekį ir prašau atsiųsti man 5 ar 6 egzempliorius 1988 m. lapkričio mėn. nr. 10 (204) *Akiračių*. Tikiuosi, kad tiek turėsite užsilikusių. Noriu duoti kai kuriems pažįstamiems bent apie Sąjūdį pasiskaityti.

Su gerais linkėjimais
Juozas Pivoriūnas

Cleveland, Ohio

Ačiū už „paraginimą" apsimokėti prenumeratą. Nedelsdamas ir siunčiu. Dėl mėnraščio paramos, nežinau, kas galėtų pasišvęsti ir jums, „apvalo stalo" herojams, surūdijusį „nikelį" paaukoti? Nors, mano išmone, atviro žodžio mėnraščio leidėjų titulo esate verti. Traukiate per dantį visus. Bet...durelės praviros ir jiems atsikirsti.

„Glasnost" ir „perestroikos" proga prailginkite grandinėlę ir Buldogui – neliks skolingas.

God bless you... atsiprašau – tebūnie lietuviškai: Telaimina Jus Perkūnas!

Pagarba –
Kazys Zara

Yucaipa, Ca.

Ačiū už puikų laikraštį. Toliau skaityti negaliu. Matomumas pablogėjo. Prašau daugiau nesiųsti.

Su pagarba
L. Lendraitis

Boston, Mass.

SKAITOMIAUSIA PRAEITŲ METŲ KNYGA

Nors Vidmantės Jasukaitytės romanas *Po mūsų nebebus mūsų* tėra tik antras autorės prozos bandymas, nors tenykštė kritika laikos jos atžvilgiu indiferentiškai, mums išeiviams nėra jokia staigmena, kad šis romanas laimėjo pernai Lietuvoje **skaitomiausios** knygos titulą. Atseit aktualiausios savo turiniu bei tematika. Galbūt taip pat „žmoniškiausiai" parašytos, be jokių stilistinių mandrybių ar kompozicinių kūlverščių.

Knygos pavadinimas, reikia pripažinti, kiek kalambūrinis, apokalipsinio priekvapio. Bet skaitytojui labai greitai paaiški, kad veikale bus vaizduojama nyki nūdienio kaimo buitis, bus prisiminti šiurpūs pokario laikai, nudardėję, nutratėję naktin, kaip tuščių prekinių vagonų sąstatas. Ir apie tuos dalykus bus jam kalbama atvirai, be užglostymų ir skiedalų, dar taip neseniai tvindžiusių mūsų prozos lankas. Nuo pat pirmųjų knygos puslapių padvelkia lakumas bei atvirybė, kurių nebuvo perdaug tenykštėje literatūroj, išskyrus nebent Br. Radzevičiaus *Priešaušrio vieškelius* ar R. Granausko *Gyvenimą po klevu.*

Bandydama rakursu perteikti to gyvenimo jaukalą, V. Jasukaitytė užuomazgoj puikiai pasinaudoja vidinio monologo priemone. Situacija tokia: yra toks kolūkietis Kazimieras, kuris, suremtas infarkto ligoninėj galinėjasi su mirtim ir kuriam ppralekia pro akis, it toj filmo juostoj, praeities vaizdai, įvykiai, pakirtė jo sveikatą:

. . . Nes dabar tokia tvarka, tokie laikai. . . Atvažiuoja pavasarį iš miesto ir ragina sėti. Sėti! Kada kiekvienas vaikas žino, jog pavasarį sėjama, o rudenį pjaunama. O ragina kažkoks piemuo, vaikpalaikis, kažkoks pienburnis, išdžiūvęs ir pageltęs nuo didelio rašto . . . Arba sako kalbą, kažkokia boba, grįžusi iš fronto (per visą karą išvien su vyrais!). Ragina vaikus leisti į mokyklą. O pati, jei buvai gera motina, velniai nešė tave į frontą, moterų gi neima į karą . . . Kam tuščiai kalbėt, duok tą mokyklą—kas gi norės savo vaiką nuo šviesos atitverti? Nebent koks Radžius ar geležinkelietis Ružinskas . . . O daugiau—visi leis, ko čia važinėti ir kalbas sakyti. Jam nusispjaut norėdavos besiklausant ir jis nusispjaudavo. Garsiai. Kitaip, rodėsi, širdis neišlaikys tų nesąmonių.

O ta baimė! . . . Baimė naktimis, kai miegi vos ne vos atvirom akim, kaip zuikis, kai girdi kiekvieną šlamesį, šnaresį, sausos šakelės trakštelėjimą už lango, o kai apmiršta širdis nuo netikėto naktinio garso ir, jai atsileidus, pajunti baisų gėdos jaumą, kad baimė padarė tave lygų gyvuliui—taip bijojai".

Apie tą terorą, kurį įvarė pageltę nuo lenininių-stalininių talmudų mažaraščiai, apie netekčių, gedulų, badmečių, nevilčių kraštą, kuriuo buvo Lietuva, ir kalba naujoji V. Jasukaitytės knyga. Savo sąranga jinai—labai tradicinio sukirpimo romanas. Nuosaikaus realizmo kūrinys. Pasakojimas vyksta visažinančio autoriaus balsu ir retai kada jo tekmę perkerta (bent pirmoje dalyje) kokie nelaukti „flash-back", vidiniai monologai ar lyriniai įtarpai. Dialogai gyvi, autentiškai skambantys, atskleidžiantys veikėjų charakterį. Pasitaiko kartais jo pabirų rusų kalba ir autorė kažkodėl nepateikia jų vertimų puslapio paraštėje. Fabula pinama sumaniai, gal net prisigalvojant perdaug peripetijų. Viskas tvirtai suveržta, nelyginant trosai sklandytuve. Viskas apgalvota, be digresijų, be nereikalingų epizodų, ar kokių leitmotyvo kartojimų. Bet kaip tik, todėl, kad taip skrupulingai laikomasi brėžinių, skaitytojas, kurį buvo sužavėjęs pirmasis Jasukaitytės romanas *Stebuklinga patvorių žolė*, neišvengiamai pasiges naujajame romane pirmapradžio impulsyvumo, lyriškumo, improvizacinės ekstazės, panašios į tą, kurią pergyvena „Jazz hot" grojikai, pagaliau sudėtingų, daugiasluoksnių, melodingų sakinių, žodžiu, visų tų elementų, kurie buvo pirmojo autorės romano išskirtiniai požymiai.

Kad autorė myli savo žemę ir jos žmogų, abejoti netenka. Kad ji—žodžio meistrė, nutuokianti žodžio spalvą, tūrį ir svorį, ir turinti dovaną išsakyti savo mintis bei jausmus tiksliai ir paprastai, nepasiduodama laiko madai prižagti sakiniuosna filosofinio ar žurnalistinio žargono dirsių, nemažiau akyvaizdu. Jos neeilinės prozininkės talentas neabejotinas. Bet epiškumas lieka epiškumu ir, kaipo plati Lietuvos kaimo gyvenimo freska, *Po mūsų, nebebus mūsų* norom nenorom darosi gimininga dokumentinio filmo kategorijai.

Tai nereiškia, kad Jasukaitytė nuslysta prie apybraižinio lygmens, kad jos kūrinyje dominuoja kronikinis, korespondencinis braižas. Tiesa, jai tenka užsiminti apie istorinius faktus, apie partizanus, apie ujimą sodiečių į kolchozus, apie badmečius ir išvežimus,—visus dalykus, kurie žinomi (o jaunajai kartai negyvai nužnaibyti). Bet visuose tuose fragmentuose prabyla tvirta asmenybė, savo specifinę, moterišką pagavą atskleidžiančios moters balsas. Jos pagarba moteriai, didžiavimasis moteriškumu, primenąs Nobelio premijos laureatę čilietę Gabriela Mistral, pažymėtinai autentiški, užtat paveikūs. Užtat nenuostabu, kad atkurdama žiauriuosius išgamų stribų siautėjimo laikus, kai taip lengva pavaryt nuvalkiotas žurnalistines klišes apie „klasių kovą", jinai bodėsis trafatetų, susirasdama savo spalvų gamą, savo toną:

. . . Ir kaip be rūpesčių tada gyveno, kaip be rūpesčių! . . . baisu net pagalvoti . . . Merginos dainavo ir jų švelnūs balsai, kuo toliau, tuo darėsi liūdnesni, nors nieko liūdno tarpusavy nekalbėjo. Ir Vėrutė ir Olė liko netekėjusios, nors buvo ir lieknos ir stotingos . . . Ir gegužines mėgo, ir kavalierių turėjo . . . Bet prapuolė kavalieriai. Vieni be žinios, kiti miške, dar kiti atsirado vieno advento rytą, suguldyti turgaus aikštėj, ant apsnigto grindinio, kaip tik toje vietoje, kur šokindavo čigonai arklius. Darėsi panos liūdnesnės ir liūdnesnės, blauso akys, apsuptos mėlynu ratuku, bąlo veidai, vietoje storų kasų atsirado „pusmečiai", pilnėjo liemenys—bėgo metai, keitėsi merginų išvaizda, o daugiau nesikeitė niekas.

. . . Olės dainose vis kartodavosi vėjelis, švelnus vėjelis, šiltas vėjelis, vakaro vėjelis, kurs paguos našlaitę, ir Anikė nejučiom pagalvojo visai apie kitą Vėjelį, gyvą žmogų . . .

. . . Tų apylinkių miškiniai būdavo aiškūs—visi pažįstami, besislapstantys nuo šaukimo į tarybinę armiją, bernai. Liko neaiškūs tik tie, kurie naktimis plėšikaudavo, prisidengę miškinių vardais. Tie buvo baisūs, nes kiekvienas, kas tik su jais susidurdavo, jausdavo, kad jų rankomis kaimynai su kaimynais suvedinėja sąskaitas. Apie tikruosius miškinius, kurie buvo gerai ginkluoti ir norėjo nuversti valdžią, sklido tik gandai . . .

Nenuostabu, jei pasakodama apie begėdiškai skubią kolektyvizaciją visą tą „cirką" („Ak tos fermos, fermos, ak tie svetimi, niekada gerai nepažinoti žmonės . . . Suvedė po karvę, kas turėjo atliekamą, dabar kiekvienas fermos žmogus nuo svetimos karvės paima po kuokštelį ir savajai prideda, o aš turiu atsakyti už visus") autorė gyviausiai prisimena gaištančius nuo bado sarčius ir bėrius, ir sukuria meistrišką scenelę apie Kazimiero „Mešką".

Nenuostabu, kad tikro liudininko autentiškumu praskamba jos pasakojimai apie trėmimus į Sibirą, ataidintys ta pačia gaida, kurią aptinkame E. Juciūtės arba Stefanijos Rūkienės atsiminimuose:

. . . Tie žmonių išvežimai slapčiomis nepraeidavo, tik vežamieji dažniausiai lemtingą valandą būdavo vieniši—kiekvienas bijojo eiti, jei ne į gryčią, tai bent pastovėti už tvoros, kad nekristų į akį lemčiai. O ką žinai! . . . O vežamieji nešdavosi ryšulius—karštligiškas lietimas rankomis ko nepaimsi—stalo, krosnies, durų staktos—sumišęs kojų trypimas; paskui—krisdavo kryžium ant kiemo, dievagojosi, kad yra nenusikaltę nei Dievui, nei valdžiai, už ką juos ta Dievo bausmė ištiko, kodėl turi palikt namus ir važiuoti į nežinomą, svetimą pasvietę, tarsi tremiami už plėšikavimą ir žmonių žudymą.

. . . Kažkas paskui pasakojo Kazimierui kaip Jurgis pats ramių ramiausiai susikrovė mantą į mašiną. Tos mantos buvo, palygint, nedaug, tai vienas kareivis pasakė

— Vozmy čiasy, starik, v puti prigadiatsa

Tada, pasakojo, Jurgis sustojo, apsidairė, pasikasė pakaušį, pasiėmė maišą ir susirinko kirvius, kaltus, oblius, dildes, viską, ką galima paimti iš staliaus įrankių, o paskui atsisuko, apžvelgė namus, lėtai priėjo prie šulinio, ilgai ir godžiai gėrė vandenį iš kibiro, atsigręžė į visus ir pasakė:

Kas mano — neprapuls. Ir jokio atsisveikinimo žodžio.

. . . Atsiminė Jurgis, kur neatsimins, tą dardėjimą tamsiame vagone, prikimštame žmonių—moterų, senukų, vaikų. Kažkas išpjovė grindyse skylę, ir tą kampelį uždengė paklode—ten tuštindavosi.

Oru pakvėpuodavo, bet vandens. Vandens nebuvo. Užeidavo liutys ir kišdavo žmonės pro langelius, pro plyšius, kas šaukštą, kas tokį indelį, o kas nieko neturėjo—atplėštą skudurą, kad pačiulptų sušlapusį nuo lietaus ir nors burnoje pajustų drėgmę.

Būdinga, kad V. Jasukaitytė nesiryžta vaizduoti išvežtųjų Golgotos speigračio dykynėj dalios. Apie tai skaitytojui pranešama vien laiškų iš tremties vietų forma. Autorė puikiai perteikia jų lakoniškumą, naivumą, kaimietiškumą: „Siunčiu vestuvių nuotrauką. Marti biškį koją palenkus bet neraiša. Sudiev. Tėvas".

Kaip minėjom, *Po mūsų nebebus mūsų* yra tradicinio pobūdžio veikalas. Šeimos kronikos tipo romanas. Personažų skaičius nedidelis, bet, kaip lengva numanyti, nėra sunku pramanyti peripetijų (joms pilnai išnaudoti autorė yra pramačiusi, tarp kitko, antrąjį tomą). Kol kas yra taip: yra darbščių prasigyvenusių valstiečių šeima. Jos galva Jurgis ne vien lenkia vaikus prie darbo, bet net išsižada

Kazimiero, kai tasai užsigeidžia vesti našlaitę samdinę Anikę. Kazimieras išeina iš namų ir net pakeičia pavardę.

Pačiu laiku, nes užeina rusų okupacija. Motina su dukterim, ištekėjusia už vyro, kuris okupantui tikrai įklius, pasirenka tremtį, palikdama tėvui Jurgiui saugoti jaunėlį sūnų Praną.

Po kiek laiko „buožė" Jurgis išvežamas Sibiran. Pranys lieka kol kas dykinėti, merginėti. Nestinga mielaširdingų gyvnašlių, jį našlaitį, palepint, pamyluot, ir ko jam, vėjavaikiui, daugiau reikia. Kol kvailai įkliūva valdžiai, nes buvo paskolinęs miškinių vadui, einančiam pas panas, savo švarką su dokumentais. Kazimieras susivokia, kad reikia bent tuo padėti broliui, kad jis būtų nugabentas ten, kur vargsta tėvas.

Tai jam pavyksta padaryti, aprūpinus NKVD viršininką naminės ištekliais.

Šeima išsklaidyta po platų pasaulį. Viena po kitos žlunga visos svajonės turėt kada nors savo kampą, nuosavą sodybą, bityną, židinio šilumą. Viena nelaimė seka po kitos. Kazimieras geria. Paskui tampa invalidu, gavęs širdies priepuolį. Visa vargų našta suvirsta ant Anikės pečių.

Kaip literatūrinis personažas Anikė yra gerokai familiari figūra. Ji panaši į R. Kašausko Bronę (*Saulelė raudona*) arba į Icchoko Mero Veroniką (*Ant ko laikosi pasaulis*). Labai nesunku įžiūrėti juose Kankinės Lietuvos simbolį, alegorinę figūrą. Dvi nelauktos spalvos piešiamam portrete gražina tačiau jai gyvenimišką konkretumą. Pirmąja staigmena yra tai, kad Anikė pavaizduojama kaip religinga moteris, pilna liaudiško pamaldumo ir primena ta prasme dažnus Vaičiulaičio moterų tipus. Tą jos liaudišką religingumą V. Jasukaitytė parodo itin dramatiškoj scenoj. Palikusi agonizuojantį vyrą ligoninėj (gydytojas net buvo bareęs ją už tai, kad bereikalo grimsta į skolas pirkdama vaistus) ir skubėdama pas dukrytę, Anikė staiga ima šnekėtis su savim, teisingiau—su kažkokia mergele. Tik vėliau skaitytojas susigaudo, kad tas vapėjimas, tai šauksmas į Dievo Motiną. Tik tada ji pavadinama vardu:

„Marija, Marija, jei atėjai iš manęs ką nors atimti, atsiimk geriau vaiką, palik man Kazimierą" nesavu balsu suriko Anikė, ir prapliupo raudot. „Marija, Marija, palik man vyrą, palik man Kazimierą".

Tik vėliau iš teksto paaiški, kad nuo mažens jos taip bendrauta su Dievo Motina:

Ak ir ko tik neprašydavo Anikė tos mergelės; ir kad jos mamytės plaukai susigarbanotų, ir kad jai baltą suknelę padovanotų ir kad namą pastatytų ant Varonės kalno.

Kita nelaukta spalva romane yra tai, kad paryškintom spalvom pavaizduojami dvasiniai konfliktai, kuriuos iššaukia šeimoje pavergėjų primesta Lietuvai bukagalviška santvarka. Niekam nėra paslaptis, kad dirbančių motinų padėtis Sovietijoje nepavydėtina. Jasukaitytei grėsė pavojus prapliupti feminisčių tiradų salve, vaizduojant nedarną šeimoj. Išlieti tulžį visų tų adresu, kurie kaip Lietuvoj aiškinama, nori, kad žmona būtų balta kaip žąsis, riebi kaip žąsis ir kvaila kaip žąsis. Vengdama peršaržavimo Jasukaitytė aiškiai stengias nuosaikiau nušešėliuoti Kazimiero portretą, parodydama jį kaip tėvą, mylintį savo dukras, perkantį knygas, jas skaitantį, pagaliau kaip rūpestingą bitininką. Nors tuo pat metu ir kaip nepagydomą girtuoklį bei sadistą, pavydo ir frustracijos priepuoliuose talžantį Anikę. Tas paranojiškas sodžiaus galulaukių Tarzanas išpažįsta, žinoma, visas falokratijos tiesas, bet autorė kažkaip sugeba duoti suprasti, kad tos pažiūros į moterį nėra vien atavizmo ar kapitalizmo liekanom, bet yra didele dalim ir nužmoginto žmogaus frustracijų pasėka:

Pagarbos vertas tas, kas ir darbadienių daug uždirba, kieno ir namai tvarkingi, ir vaikai sotūs, ir daržai švarūs, ir gyvuliai riebūs. O moterį girti už tai, kad ji nuo penkių ryto iki tamsos jodinėja ant arklio, užmiršusi namus ir vaikus—kas čia verta pagarbos?!

. . . Bet matai, samdinė ir lieka samdine—dirba tam, kad pagirtų, stengiasi ten, kur labiausiai tas stengimasis matyt. Veršį užkėlei ant svarstyklių—ir matai . . . Samprotauja jis, staiga susipratęs, kad be reikalo tada riejosi su tėvu dėl tos samdinės Anikės.

Anikė savo ruožtu ima ilgainiui abejoti, ar vesdamas ją Kazimieras nėra turėjęs užmačių į ūkelį, neva taikęsis, kad Anikės globėjams pasimirus, atitektų jis jam. Kad pasirinko ją anaiptol ne iš meilės. Žodžiu, šeimos nedarnos, sutuoktinių nusvetimėjimo problemas autorė gvildena sumaniai. Fabula supainiojama įtin gudriai, kai knygoje pavaizduojama, jog grįžtą iš Sibiro tremtiniai parsiranda gimtinėn su pilnom mašnom rublių. Kolūkio baudžiauninkams tai dar vienas dūris į paširdžius:

Sujaudino Kazimierą brolio atsilankymas. Sujaudino ir sudrumstė. Pirmiausia Pranas nesikuklino, girdamasis geru pragyvenimu Sibire . . . Kazimieras jautėsi Pranui tebesąs tas brolis kvailys, kuris dėl mergos išėjo iš didelio ūkio ir gyvena dabar plikas kaip tilvikas. Negi Pranas pamiršo? Viską? Net švarko istoriją?!

Ir tėvas ir brolis apsigyvena kitur. Greit įsigyja namus. Ypatingai santykiai pašlyja su Pranu. Bet didžiausia nuoskauda ištinka vėlei moterį, Anikę. Už visą jos triūsą, sąžiningumą, jodinėjimą po fermas nuo aušros iki tamsos, jai atsilyginama pažeminimu tarnyboj, pažeminimu iš fermų vedėjos į apyskaitininkę, brigadininko pavaldinę. Nes, matot, institutai prikepė mokslus baigusių, o jinai becenzė. Per visą tą laiką pamažėli susirandami giminės Amerikoj (itin įdomių dalykų sužinom apie tai, kaip „krajuj" komentuojamos iš Amerikos atkeliavusios nuotraukos, ar kaip panaudojami siuntinių skudurai). Tėvukas Jurgis išlydimas kelionėn per Atlantą. Ta prasme romanas kiek primena Haydno „Atsisveikinimų" simfoniją, kur vienas po kito orkestrantai palieka savo pultus.

Nesinorėtų tačiau jo pavadinti depresiniu kūriniu. Nors, atvirai kalbant, galbūt giliausiai skaitytojui įsirėžia atmintin to brutalaus Kazimiero tvatijančio savo žmoną, vaizdas. Jasukaitytės romane yra daug meistriškų vinječių, pragiedrinančių ūkanotą kaimo buities panoramą. Antra vertus, autorė anaiptol neprasikalsta besaikiu vyrų juodinimu. Yra romano puslapiuos ir visokių iširėlių moterų pavaizdavimų. Ėsama taip pat su humoro doze nutėkštų įvairių vargo bėdžių figūrų—Varguolio Ružinsko vagišiukai, Varonės Juzis, perkantis sau be skaičiaus dviračius ir foto aparatus, (nes „kai turi—nemaišo"), alkoholikas Dzidorius su užrašu „Černomorskij flot" ant maukšlės, atskubėjęs sudaužti pusbonkį į grabo kampą—„Į sveikatą Tėvai!" Yra, pagaliau, fantastiškas personažas Stanelis, atėjęs kviesti „šį ketvirtadienį" į savo pakasynas. Tai kiek gogoliški, kiek „sukukutinti" padarai, bet gyvi, artimi savo gyvenimo paprastumu:

. . . Ir kai Vladas vedė tą uolią giedorę, greitai paaiškėjo, kad jaunoji Stanulienė nieko kito ir nemoka, tik giedoti, ir bėgdavo ji į Kužių bažnyčią, reikia ar nereikia . . . Mylėjo jis savo švelnią giedančią pačią, o Stanulienė—gimdė ir giedojo, gimdė ir giedojo, vaikų prigimdė bene septynetą.

Į pabaigą *Po mūsų nebebus mūsų* vis labiau išvirsta į smulkmenišką kaimo kroniką, nuogirdų atraportavimą. Bet ne tai įsikyri skaitytojui. Kur kas labiau jį ima varginti vis dažnėjantys pasakotojo ar personažų filosofiški postringavimai, neretai ateiną prakalbų forma:

Ak, ne viena Anikė nemiegojo tuose namuose. Ir ne viena Danguolė buvo nelaiminga. Moterys—tokie padarai, kurie nuo pat mažens turi kažkokį dvidešimt penktą jutimą ir tas jutimas duoda joms širdies aiškiaregystę, ir nuo jų nieko nenuslėpsi, kad ir kaip gudrautum. Jos klauso tik savo prigimties!

Iš tiesų, knygoj tiek daug oracijų, prakalbų, sutiktuvių ar išleistuvių retorikos, jog svetimtaučiui skaitytojui turėtų pasirodyt, kad lietuviai tik tą ir daro, kad kalbas varinėja ir dainuoja. Galima sutikt su autorės-pasakotojos mintim, kad „yra žmogaus gyvenime valandų, kai nebegali pasakyti nieko paprasčiau ir teisingiau, negu pasako daina" ir kad „dainos tai visrakčiai, kuriais atrakinamos širdys", bet kaip tik dėl tų momentų gausos, daugely vietų Jasukaitytės romanas ima panašėti į liaudies dainų ir tautinių šokių spektaklį.

J. Aleksandravičius

Vidmantė Jasukaitytė. *Po mūsų nebebus mūsų.* Romanas. Vilnius, Vaga, 1987, 223 p.

laiškai

JUODA DUONA IR LITERATŪRA

(*Akiračiai* aplamai)

Jūsų mėnraštis atlieka labai didelį darbą ir atlieka jį gerai. Tik, kaip rašiau Jums 1987 metais, vis dar perdaug Jūsų bendriniame žurnale ezoterikos – būtent, literatūros kritikos. Manau, reikėtų tai palikti *Metmenims.* Ypač dabar, Lietuvai atgimstant, skaitytojams yra įdomesnių ir svarbesnių temų, negu rašytojų ilgi raštai apie rašytojus. Jų reikia, bet su saiku, ypač lietuviams, palinkusiems į poeziją ir literatūros analizę. Manau, kad mūsiškis „kultūros" supratimas yra inertiškas ir atsilikęs. Be folkloro, poezijos, dainos ir literatjros kritikos mes, atrodo, kaip be juodos duonos, bažnyčios ir druskos. Inercija tirpsta anapus, o šiapus vis dar tarpsta.

Ir *Akiračių* laužymas turėtų būti rūpestingesnis, ir išvaizda, antraštės. Ir autorių pavardės turėtų būti prie antraštės, o ne gale. Tai vis sena tradicija, invercija.

Juozas Repečka

(Buvęs *Darbo* žurnalo vyr. redaktorius)

Escondido, Ca.

Kol kas Jūsų žurnalu esu patenkintas ir tuo pačiu sveikinu – Jūsų pranašystė dėl santykių su kraštu pildosi. Staiga pasidarėm broliais abejuose Atlanto pusėse. Sėkmės Jums.

A.Paulius

Hamilton, Ont.

TARP DONELAIČIO IR FOUCAULT

(Pabaiga. Pradžia praeitame „Akiračių“ numeryje)

V. Kelertienė: Skaitant *Sąmoningumo trajektorijas*, man ne visiškai aiškus buvo sąmoningumo vystymąsi lėmusių žmonių atrankos principas. Ar pirmenybė teikiama tam, kas pirmasis suformulavo pakitimą, ar tam, kas geriausiai, glausčiausiai (užtat dažniausiai pasinaudojama poezijos pavyzdžiais) išreiškia pasikeitusią sąmoningumo paradigmą? Kartais net susidaro įspūdis, kad aptariamas tyrinėtojui patogiausias asmuo, ar tiesiog tas, kas pirmas pakliuvo po ranka. Ar atranka pagrįsta visa spausdinto lietuviško žodžio medžiaga, ar kartais kas neliko už borto, nes buvo neprieinama Vakaruose? Apsiskaitymas tikrai įspūdingas, bet, žinant visus išeivijoje patiriamus tyrinėjimo darbo vargus, gal leistina suabejoti šaltinių pilnumu.

V. Kavolis: Kas pirmasis užčiuopė bet kurį dvasinio gyvenimo poslinkį, paprastai lieka nežinoma. Apskritai prileisčiau, kad sąmoningumo struktūras giliausiai, bet kartu ir problematiškiausiai, atskleidžia reikšmingiausieji kurio nors lakotarpio tekstai. Tokio teksto visuma nesutelpa į bet kurį analitinį modelį, bet sąmoningumo istorija, kaip ją suprantu, ir nesiekia apimti visumų, bet tik tam tikrų kolektyvinės orientacijos aspektų kitimą; ir būtent šių aspektų ieškomą literatūriniuose ir kituose tekstuose.

Literatūra nėra vienintelis ir ne visada pats vaisingiausias tekstų sąmoningumo istorijai šaltinis: kokie tekstai studijoms pasirenkami, priklauso nuo analizuojamos problemos. Tačiau bet kurioje srityje kokybiškai stipresnis tekstas siūlo daugiau medžiagos sąmoningumo analizei. Vidutinybė ir šlamštas—„literatūra už literatūros ribų“—naudotina tik kaip pagalbinės priemonės paryškinti kokią detalę ar apibrėžti pagrindinių sąmoningumo struktūrų ribas erdvėje ir laike. (Ar atskleisti jų represavimo priemones.)

Sąmoningumo istorijai galima skaityti viską. Tekstų atranka priklauso nuo keliamų klausimų. Bet ar viską lygiai verta skaityti? Kita vertus, neabejotina, kad išeivijoje kai kas gali būti tik užškicuojama, kai ko gali būti nurodytos tik teorinės galimybės.

Bet kai ką *Sąmoningumo trajektorijose* aš sąmoningai palikau užškicuotą arba, kaip teisingai pastebėjo Kęstutis Nastopka *Literatūroje ir mene*, nušaržuotą: stilius atitinka svarstomojo objekto vietą nagrinėjamoje konfigūracijoje.

V. Kelertienė: Tavo knygoje pastebėtas įdomus reiškinys: Nyka-Niliūnas įžvelgė praradimą—naujo sąmoningumo struktūros pradžią jau 1938 m., kai tauta dar nieko konkretaus nebuvo praradusi. Tai pasaulyje žinomas fenomenas, pvz., prancūzų filosofijoje ir literatūroje egzistencializmas kaip reiškinys užčiuopiamas apie 1935-38 metus, dar prieš Antrąjį pasaulinį karą, kurio metu srovė tikrai įsisiūbavo. Ar tai individo platesnio apsiskaitymo išdava, ar jis naujove užsikrėčia kaip kokia bacila, ar tai įvyksta todėl, kad tam tikri individai pakitimams jautresni, sugaudami juos tiesiog iš oro? Ar esi šį klausimą svarstęs?

V. Kavolis: Kas kyla vien iš apsiskaitymo, tėra imitatyvus reiškinys, tam tikrą lokalinę vertę tegalįs turėti provincijos salionuose. Autentiška naujovė atsiranda iš egzistencinio pergyvenimo, autobiografiškai. Nyka buvo įsigilinęs į prancūzų literatūrą ir egzistencializmą jau prieš Antrąjį pasaulinį karą Lietuvoje. Tačiau jo praradimo šaltinis—neištikimybės vaikystės gamtai kaltė—neatėjo supakuotas knygų siuntinėliuose iš Paryžiaus. Galvočiau, kad tai, kas originalu, nes giliai asmeniška, gali būti kūrybiškai sėkminga tik tada, kai autoriškasis pergyvenimas susilieja su kultūrinės tradicijos specifika, kai asmeniškumu sprendžiama realiai egzistuojanti istorinės bendruomenės kultūros problema.

V. Kelertienė: Daug sąžinės perkratimo, slapto nepasitenkinimo sukėlė *Metmenyse* skelbtas bei vėliau knygoje pasirodęs tavo sudarytas nepriklausomųjų/laisvųjų sąrašas. Gal buvo tokių, kurie nelaimingi buvo pakliuvę, bet daugiau buvo tokių, kurie vaizdavosi, kad jie ten turėtų būti. Apibūdink tiksliau, kas pagal tavo schemą yra laisvas žmogus. Man atrodo, kad žmogaus laisvumas priklauso ne tik nuo jo vidinių imperatyvų, bet ir nuo visuomenės suvaržymų. Išeivijos visuomenė, panašiai kaip nepriklausomybės laikotarpio, bando individą varžyti ir kontroliuoti vienaip, o visuomenė krašte varžo ir senais metodais, ir naujais, atvežtais iš svetur.

V. Kavolis: Žmogus nepriklausomas, kai jo galvojimas yra pasipriešinimo tai sistemai, kurios kategorijomis galvojama, aktas. Tai maksimalistinis apibrėžimas, kuriuo naudojantis lietuvių istorijoje liktų nedaug į sąrašus įrašytinų. Knygoje vadovavausi kuklesniais kriterijais: kas arba viešai gyveno nepasiduodamas tradicijų, religijų, partijų ir pan. reikalavimams, arba sukūrė tekstus, vaizduojančius svarbias nepriklausomumo impulso apraiškas. (Mano sąraše yra bent du autoriai, niekada savyje neturėję pajėgumo būti nepriklausomais, bet parašę įsidėmėtinus literatūrinius tekstus apie veržimąsi į asmeninę nepriklausomybę.) Reikalą dar komplikuoja tai, kad žmogus savo gyvenime keičiasi: arba sustabarėja kokio nors kulto adoratoriumi, arba, priešingai, suranda savyje laisvo žmogaus potencialą, kurio 'anksčiau neturėjo. Keista, kad tarp išeivijoje gyvenančių lietuvių, kur visuomenė per silpna, kad pajėgtų apriboti individo laisvę, tėra tiek nedaug antrojo kelio atvejų, proporcingai, be abejo, mažiau negu Lietuvoje. Neperdaug laisvėjimo žymių parodo ir dauguma iš Lietuvos į Vakarus persikeliančiųjų. Greičiau atvirkščiai.

V. Kelertienė: Išeivijoje skundžiamės, kad jaunimas nutausta. Apie tuos, kurie nutausta dėl materialinių priežasčių, neverta kalbėti, bet susidūrus su lietuvių jaunimu, bent man susidaro įspūdis, kad daug jaunimo mes prarandame, todėl, kad jis negali pritapti prie mūsų visuomenės nepatraukliųjų ypatybių: netolerantiškumo, uždarumo, ksenofobijos ir t.t. Vadinasi, jaunimas nutausta ne dėl to, kad jam trūksta patriotizmo, bet dėl to, kad jie „nevirškina“ mūsiškės visuomenės (tiesa, šiuo metu jaučiasi lyg ir tam tikras grįžimas prie lietuvybės dėl pagyvėjusio kontakto su Lietuva). Kodėl visi avangardiškesni temperamentai reiškiasi amerikiečių kontekste? Koks gali būti individo, jauno ar ne taip jauno, vaisingas santykis su savo visuomene, nuo kurios jis ar ji jaučiasi atstumtas? Kur ieškoti atsakymo: praeities modeliuose, ar sociologijoje ar šiaip kur nors? Jeigu būtum dabar 25 metų Vytautas Kavolis, kaip įsivaizduotum šiuolaikinį save, ką mokytumeis, kuo lietuviškoje veikloje užsiimtum, kur kreiptum savo energiją?

V. Kavolis: Tarp kultūringesniam žmogui nepatrauklių išeiviškosios visuomenės savybių dar norėtųsi paminėti sentimentalumą be kritinių standartų ir visišką kokybės skirtumų pojūčio praradimą. Pastaroji savybė aiškiausiai matyti įvairiose vietovėse rengiamose naujų knygų sutiktuvėse: beveik galima prileisti, kad jei sutiktuvės rengiamos, ypač Klevelande, tai knyga šlamštas. Vis dėlto ne visi avangardiškesni temperamentai, bent tarp trisdešimties ir keturiasdešimties metų, vengia lietuviškų auditorijų; pakliuvę į savo poreikiams atitinkančią nišą, jų daugelis mielai bendradarbiauja. Blogiau, kad ne tiek jau daug tų avangardinio polėkio žmonių yra, bet kuria kalba rašančių ar veikiančių.

Nieko blogo, jei kūrybingas žmogus jaučiasi „savo visuomenės“ atstumtas. Kas visuomenės mylimas—nepilnamečių suvedžiotojas. Kūrybingas žmogus arba kritikuoja tai, ką visuomenė jau žino, arba duoda, ko ji dar nežino. Nei vienu, nei kitu atveju jis negali būti visuomenėje populiarus. žmogui, kuris turi ką pasakyti, norėti būti visuomenės priimtam—paprasčiausias charakterio trūkumas. (Kurio kaip tik mažiausia kūrybiškesniuose jaunesniuose. Jiems užtenka: domėjimosi.)

Santykiuose su jaunesniaisiais išeivijoje siūlyčiau pripažinti dvikalbio kūrybiškumo normalumą—ne tik rašymą tekstų dviem kalbom, bet ir tų kalbų maišymąsi tuose pačiuose tekstuose. Tais atvejais, kai nebegalima laukti sklandžios lietuvių kalbos, verčiau ieškoti autentiškos, gyvenimo būdą ir dvasinę struktūrą atitinkančios kalbos, negu skatinti konvencionalius automatizmus—t.y. *public relations*—arba tylėjimą. Keltinas klausimas, ar sulaužytas gyvenimo būdas nereikalauja ir sulaužytos (suprantama, kiek galima tikslesnės) kalbos.

Sunku tiksliai prisiminti tą neįdomų laikotarpį, kada buvai tik jaunas. Jei šiandien būčiau dvidešimt penkių, norėčiau būti, kas buvau, nieko esmiško savyje nekeisdamas. Pasikeitusi yra socialinė aplinka. Išeiviškoje bendruomenėje šiandien mažiau atvirumo skirtingoms galimybėms, neaiškių klausimų, reikalo apsispręsti. Vieni manipuliuoja, kiti šaukia apsiputodami. Visuomeninėje veikloje (su viena kita išimtimi) nebėra dvasinio gyvenimo įtampos, idėjų žaizdro. Problemų kiek nori, bet jų sprendime palikę vietos tik biurokratams, turistams ir plepiams. Dėl to šiandien būčiau mažiau visuomeniškai aktyvus negu buvau tada, daugiau kreipčiausi į tai, kas išlieka. Intelektualinę substanciją, egzistencinį rezonansą.

V. Kelertienė: Kuria kryptimi vystytina lietuvių sąmoningumo istorija? Kai kam gali atrodyti, kad

ten, kur pats kaip Čingis Chanas praėjai, nebeauga žolė . . . Antra vertus, atsimenu mudviejų pokalbį prieš keleris metus, kai išreiškei mintį, svajonę, kad reiktų įsteigti visą Tyrinėjimo Institutą, pašvęstą sąmoningumo istorijos klausimų tyrinėjimui ir jame turėti bent 12 etatų! Ką paties įsivaizdavimu, jie ten veiktų? Kas dar neliesta, kas dar darytina? Kuria kryptimi orientuotis? Ar numatai Lietuvos mokslininkams (tokiems kaip Saulius Žukas, kuris išstudijavęs Foucault ir pasiruošęs tokiam darbui) skirtingus uždavinius, negu mums čia?

V. Kavolis: Toks institutas galėtų visų pirma persvarstyti lietuvių kultūros istorijos periodizacijos klausimą. Dabar Lietuvoje kultūros istorijos reiškiniai arba periodizuojami socialekonominiais kriterijais („ankstyvasis feodalizmas", „vėlyvasis feodalizmas"), tarytum kultūros raida visiškai neturėtų savo pačios dinaminių savybių; arba mechaniškai pritaikomi periodų modeliai, kurie laikomi visiems europiečiams lygiai standartiškai galiojančiais („renesansas", „barokas"). Ar ne vaisingiau, užuot šitaip vien klasifikavus, išieškoti kiekvienos tautos kultūros istorijos reikšmingai skirtingus laikotarpius iš jos pačios raidoje kylančių, jai specifiškų problemų? Tai priverstų ir apie tas problemas giliau, skirtingais požiūriais, pagalvoti.

Lietuvių kultūros istorija vis dar senoviškai suvokiama kaip individų ir jų darbų istorija. Vertėtų joje atrasti vietos ir jausenų bei elgesio formų—kaip baimės, skausmo pergyvenimo, stebuklų, savęs disciplinavimo—kaitos kultūriškai „tirštiems" (Clifford Geertz prasme), bet su patikima chronologija, aprašymams, kreipiant pagrindinį dėmesį ne į atskirų tekstų užregistravimą ir ne į jų „pilnutinį išnagrinėjimą", bet į per eilę jų išsidriekiančios dinamikos analitinį užčiuopimą. Kuo mažiau aprašinėjimo, kuo daugiau galvojimo.

Reikėtų lietuviškosios psichopatologijos istorijos, įdomesnių būdų suvokti tai, kas esmiška biografijose. Kodėl jos visada turi būti rašomos banaliausiu galimu metodu, suregistruojant įvykius ta chronologine eiga, kuria jie įvyko, ir viską atskiedžiant sentimentaliais įsivaizdavimais, ką aprašomasis jautė ganydamas bandą arba slankiodamas Mūšos pakrantėmis?

Daug gero duotų „Naujų krypčių" serija, kurios leidiniuose būtų sukauptos skirtingos, šiandieninės galimybės pažvelgti į įvairių lietuvių kultūros istorijos laikotarpių esminę problematiką, dvasinę struktūrą, įtampas tarp egzistuojančių alternatyvų, laimėjimų ir nepasisekimų priežastis ir t.t. Bent jau senesniąją lietuvių kultūros istoriją nagrinėjant, čia būtų nuostabus laukas bendriems leidiniams, jungiantiems Lietuvos ir išeivijos mokslininkus tos pačios problemos svarstybose.

Ir Lietuvos, ir išeivijos mokslininkai jau gali gyventi tame pačiame intelektualiniame pasaulyje. Be abejo, socialinis kontekstas sugestijuos įvairius skirtingų problemų aktualumo laipsnius. Bet tai niuanso dalykas. (Tiesa: sistemos praeina, niuansai išlieka.) Humanitariniuose moksluose turime reikalo ne vien su metodo pasirinkimu, bet ir su individualybės problema. Kuo **savyje** priešiniesi tai mokyklai, kurios metodais naudojiesi? Kažin ar labai norėčiau domėtis bet kieno darbais, kuris su šia problema kasdien nesigrumia.

Gera knyga — kurioje autorius kovoja su savimi.

KAS IŠRADO LENINO ORDINĄ?

Keistų dalykų pasitaiko sovietinėje Lietuvos spaudoje. Kartais, pavyzdžiui, randi atsakymą į klausimą, kurio net sapne nebūtum susapnavęs. Juk niekuomet turbūt nekiltų mintis paklausti, kas išrado ...Lenino ordiną?

Atsakymą į šį netikėtą klausimą radome praeitų metų *Švyturyje,* laiškų skyriuje. Viename laiške redakcijai, kurį pasirašė K. Baltrūnas, randame štai kokį jo autoriaus titulą: *Sąjunginės Lenino ordino išradėjų ir racionalizatorių draugijos Lietuvos respublikinės tarybos pirmininkas.*

Niekuomet nebūtume pagalvoję, kad tiek daug išradėjų reikėjo vienam ordinui išrasti... Nelabai suprantame ir kodėl tą išrastą ordiną dar reikėjo ... racionalizuoti. Nebent racionalizatoriai jį pritaikė masinei gamybai...

PILĖNŲ DVASIA (R) BENDRUOMENĖJE

Gerbiamas p. Dogai Buldogai,

1988.XII.22 dienos *Laisvojoje Lietuvoje* paskelbtos JAV (R) Lietuvių bendruomenės suvažiavimo rezoliucijos. Ten, be kita ko, sakoma: „Suvažiavimas sveikina pavergtą tautą, seses, brolius ryžtingai kovojančius prieš pavergėją, už tautos laisvę ir linki Pilėnų dvasios!"

Pilėnų dvasios! Reiškia, kad tauta turi kovoti. O jei kovą pralaimėtų – ne pasiduoti, bet susideginti. Žiūrint iš Cicero reorgų būstinės, būtų tikrai gražus vaizdas – tauta užlipa ant laužo ir garbingai pradingsta liepsnose.

Drausmės sargyboje

Jūs, Dogai, dažnai užsukate pas reorgus. Sakykite, ar iš tikrųjų jie mano, kad Lietuvai būtų sveikiau, jei lietuviai numirtų, užuot gyvenę vergovėje? Tai reikštų: „geriau lavonas, negu raudonas".

Tik man neduoda ramybės vienas dalykas. Juk 1946-47 metais Suslovas kartodavęs: „Bus Lietuva, bet nebus lietuvių". Ar lietuvių tautos mirtis nesuteiktų džiaugsmo rusams?

Iš Suslovo nieko nebeliko, o lietuviai vis dėlto iki šiol išliko. Kas būtų, jei lietuviai Lietuvoje paklausytų Cicero reorgų? Kas beliktų iš tautos? Vieni reorgai, nes jie patys dar nesiruošia eiti pilėniečių pėdomis. Tik kitus ragina...

Laisvosios Lietuvos skaitytoja

Gerbiamoji ponia:

Jūs ne tik pati klystate, bet ir ma-ne beveik suklaidinote. Tiesa, kad (R) bendruomenė linki tėvynėje gyvenantiems lietuviams susideginti, o ne vergauti. Taip, kaip susidegino Pilėnų karžygiai. Taip pat teisinga Jūsų išvada, kad, pasinaudojus lietuviams tėvynėje mūsų (R) bendruomenės patarimu, išsipildytų sena amžiną atilsį draugo Suslovo svajonė – Lietuva be lietuvių. Bet kodėl jūs manote, kad dėl to džiaugtųsi rusai? Džiaugtis turėtų rezoliucijos autoriai – JAV lietuvių (R) bendruomenė. Pagal mano šiek tiek reorganizuotą logiką išeitų, jog Jūs manote, kad toji paslaptinga (R) raidė, paslėpta skliausteliuose prieš bendruomenės pavadinimą, reiškia...rusų bendruomenę.

Galiu Jus užtikrinti, kad rusų tojo (R) bendruomenėje tikrai nėra. Net ir nusikeikti rusiškai ten nevalia. Nebent pašnabždom, kad ajatola neišgirstų... Aš pats ilgą laiką maniau, kad ta paslaptinga R ženklina respublikonus, iki kol vienas iš tų (R) vadų ėmė ir štai ką išpoškino.

–Amerika pardavė Lietuvą bolševikams!

– Demokratai, – sakau aš jam. O jis purto galvą.

– Demokratai, respublikonai – abu labu tokiu.

Supratau, kad (R) – ne respublikonai. Tačiau ką tada galėtų reikšti ta paslaptingoji (R)?

Ilgai sukau galvą, kol, galų gale, Jūsų laiškas padėjo man įminti šitą mįslę. Teisingiau sakant, atidarė akis rezoliucija (R). Įsivaizduokime: lipa lietuviai ant laužo, didžiulė liepsna kyla iki pat debesų. O kokia liepsnos spalva? Juk **raudona**. Štai, gerbiamoji, ką reiškia bendruomenė (R)!

Labai atsiprašau, kad perskaitęs (R) rezoliuciją nesusideginau. Linkiu visiems (R) draugams Pilėnų dvasios.

Jūsų

Dogas Buldogas

AKIRAČIUS galima įsigyti šiose vietose:

PARAMA, 2534 W. 69 St., Chicago, Ill., 60629
PATRIA, 2646 W. 71st Street, Chicago, Ill., 60629
PARISH LIBRARY, 1465 De Seve St., Montreal, P.Q. H4E 2A8
SPAUDA, 10 John St., Waterbury, Ct., 06702
S. PRAKAPAS, 49 Norseman St., Toronto, Ont., M8Z 2P7
J. VAZNELIO prek. namai — Gifts International, 2501 W. 71 St., Chicago, Ill., 60629

Prašau man siuntinėti AKIRAČIUS / pratęsti prenumeratą:

Vardas ir pavardė: . . . . . .

Gatvė: . . . . . .

Miestas: . . . . . Valstybė: . . . . . Zip: . . . . .

AKIRAČIAI
9425 So. Pleasant Ave.
Chicago, Illinois 60620

Prenumerata $12.00
Auka $ . . . . . .
Pridedu čekį $ . . . . . .

APIE KALBĄ IR TAUTĄ

Ilgokai užtruko, kol pagaliau pasirodė P. Joniko veikalas *Lietuvių kalba ir tauta amžių būvyje* (Lituanistikos instituto leidykla, 1987, 454 psl.) Gal iš dalies dėl to kaltas ir Lietuvių fondas, kuris vieniems dalykams gana lengvai atidaro savo pilną skatikų saują, kitiems — ne taip lengvai. Tos knygos pasirodymu džiaugsis kalbininkai, istorininkai ir visi Lietuvos praeities bei ateities mylėtojai. Gerai, kad ir *Draugo* anotatorius (K. Bradūnas), rašydamas apie šią knygą, ragina Lituanistikos institutą daugiau panašių veikalų leisti. Jau seniai laukia eilės Leonardo Dambriūno kalbiniai raštai. Nereikėtų pamiršti Adolfo Šapokos, Prano Skardžiaus ir kitų lituanistų rinktinių raštų. Lituanistikos institutas turėtų patalkinti Lietuvių katalikų mokslo akademijai, kuri jau pasirūpino Zenono Ivinskio, Antano Salio, Konstantino Avižonio ir kitų leidiniais.

Ypač ta P. Joniko knyga turės apsidžiaugti Lietuvos Persitvarkymo sąjūdžio šalininkai. Neseniai įvykusiame Lietuvos Rašytojų sąjungos valdybos plenume buvo daugiausia sielojamasi dėl tiesiog skandalingos lietuvių kalbos padėties, kuri buvo susidariusi stalinizmo ir stagnacijos laikotarpyje. Kalbininkas Aleksandras Vanagas labai atvirai prisipažino, kad lietuvių kalba tapo podukra Lietuvoje (*Literatūra ir menas*, 1988.XII.3). Reikia tikėtis, kad, pravedus konstitucijos papildymą ir paskelbus lietuvių kalbą valstybine kalba (1988.XI.18), padėtis pagerės. Kai kuriais atžvilgiais dabartinė padėtis primena XVIII a. Lietuvą, kada, anot P.Joniko, lietuvių kalbai „nustojus prestižo" ėmė išsigimti ir Lietuvos valstybė.

Petras Jonikas (gimęs 1906 m.) — kalbininkas, daugiausia dėmesio skyręs lietuvių kalbos ir lietuviškų raštų istorijai. Iš tos srities jis yra paskelbęs apie porą dešimčių studijų ir straipsnių. Paskutinis toks straipsnis tilpo 1988 m. *Metmenų* žurnale, kuris sudaro ir čia recenzuojamo veikalo įžanginį skyrių. Tą veikalą turbūt galima laikyti visų dr. P. Joniko lingvistinių studijų vainiku. Jame aprašoma lietuvių kalbos ir tautos santykių istorija nuo seniausių laikų ligi XIX a. pabaigos (ligi 1904 m.). Iš bibliografijos sąrašo matyti, kaip rūpestingai P. Jonikas seka viską, kas šioje srityje buvo daroma Lietuvoje ir ne Lietuvoje.

Reikia sutikti su pagrindiniu P. Joniko teiginiu, kad „kalba, bent Rytų ir Vidurio Europos sampratos požiūriu, yra pagrindinis ir lemiamas tautybės dėmuo" (23 psl.). Gal tik pats žodis „dėmuo" daug kam bus naujas ir nelabai aiškus. Jis socialiniuose ir istoriniuose moksluose ligi šiol nebuvo vartojamas. Kaip lygiai kai kam bus svetimokas ir knygos pavadinimo išsireiškimas „amžių būvyje". Buvome įpratę prie dinamiškesnių išsireiškimų, kaip raida, bėgis, slinktis ir t.t. Tik kalbant apie Darviną buvo prisimenama kova už būvį. Skaitytojas ras ir kitų retesnių žodžių P. Joniko knygoje, pvz.,pervarta vietoje krizės ar revoliucijos.

Poetas Vytautas Mačernis lietuvių tautą pavadino „maža tauta su dideliu žodynu". Gal tas mūsų žodynas ir nėra didesnis už kitų kalbų žodynus, nors 14 stambių akademinio lietuvių kalbos žodyno tomų gana įspūdingai tą pademonstruoja. Ir tik ligi š raidės. Nežiūrint labai iškalbingo Mikalojaus Daukšos tvirtinimo, kad kalba yra valstybės sargas, niekas nei tada (XVI a. pabaigoje), nei vėliau nei ta kalba, nei ta valstybe per daug nesirūpino. Užtat į XVIII a. pabaigą ir toji kalba, ir toji valstybė, vaizdžiai šnekant, tiesiog priėjo liepto galą. Tą kalbos išsigimimą geriausiai galėjo pailiustruoti labai populiari, net 20 laidų susilaukusi žemaičio M. Olševskio (iš tikrųjų, Ališausko) knygelė *Broma atverta ing viečnastį* (1753 m.).

Žymiai daugiau lietuvių kalbos kultūra rūpinosi Prūsų arba Mažoji Lietuva, taip kad Simonas Stanevičius visiškai su pagrindu galėjo sakyti: prūsų leidiniai „prilygsta sodnams, kur medžiai ranka žmogaus po tiesumu ir patogiai susvadinti yra, o šios (Didžiosios Lietuvos knygos) tolygios yra miškams, per save augantiems, be sargo ir be jokio pridabojimo" (187 psl.).Užtat nenuostabu, kad lenkas dominikonas Baginskis net žemaičius ragino atsikratyti savo chaotiškos kalbos („jęnzyk balamutny"), jeigu jie nori bent kiek kultūringiau atrodyti.

O vis dėlto kaip tik žemaitis Simonas Daukantas bene pirmasis suprato, kad kol lietuvių kalba bus gyva, bus gyva ir lietuvių tauta. Savo *Būde senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių* jis rašė, kad toji lietuvių kalba, kaip žalia bruknelė, net ir per didžiausius žiemos speigus nenustojo žaliavusi ir kad „skaidriai galima sakyti, jog kalbos derlingumas bei garbė eina su tautos galybe". Nors M.Valančius Daukanto kalbą laikė „neskania" (205 psl.), tačiau jo raštais žavėjosi aušrininkai ir varpininkai.

Visa tai ir daug kitų įdomių dalykų skaitytojas ras šioje Petro Joniko knygoje. Kaip jau minėjome, ji aprūpinta plačiu bibliografijos sąrašu, vardų rodykle, bei senųjų raštų faksimilėmis.

Galima būtų ginčytis, ar vertėjo XIX a. pradžios švietėją ir mokyklų vizitatorių Ksaverą Bogušą paversti Bagužiu. Bogušų pavardė yra išlikusi ligi mūsų laikų. Turbūt geriau rusų carus vadinti Nikalojais, ne Mikalojais (labai abejoju, ar prigis jiems dabar Lietuoje vartojami rusiški Nikolajaus ir Piotro vardai). Netikslu žinomą rusų valstybininką Nikalojų Miliutiną vadinti „lenkų valstybės sekretoriumi" (209 psl.). Iš tikrųjų jis buvo rusų valstybės sekretorius lenkų karalystės reikalams. Jis daug pasidarbavo įjungiant tą karalystę į Rusijos imperiją (po 1863 m. sukilimo). 1893-1897 m. Vilniaus generalgubernatorius buvo ne Oržekovskis, bet Orževskis. Jis pasižymėjo ne tik tuo, kad gegužinėse ir kavinėse draudė kalbėti lietuviškai (226 psl.), bet prie jo buvo pastatytas Vilniuje paminklas garsiajam Muravjovui. Užtat jam mirus, kaip ir mirus carui Aleksandrui III (1894 m.) didysis humanistas Vincas Kudirka sulaužė seną padorumo taisyklę, kad apie mirusius arba gerai, arba nieko. Kudirka neiškentė nepasidžiaugęs tų dviejų rusintojų mirtimi, tikėdamas, kad jų įpėdiniai bus žmoniškesni.

Vincas Trumpa

Petras Jonikas (Čikagos universiteto bibliotekininkystės kurso studentų išleistuvėse 1958 m.)

DISIDENTINĖ LIETUVIŲ POEZIJA RYTŲ EUROPOS SPAUDOJE

Pastaruoju metu keliose Rytų Europos valstybėse pasirodė Tomo Venclovos eilėraščių, išverstų į tenykštes kalbas. 1988 metų liepos mėnesį jo kūrybos vienu metu išspausdino oficialiai leidžiamas žurnalas *Életunk* ir žymiausias vengrų savilaidos žurnalas *Beszélo*. Pirmajame paskelbti eilėraščiai „Getto", „Viršum pusiasalio užsiveria diena", „Jau nėra adresų", „Nors šulinys bedugnis ir staigus", „Nuo žvilgsnio vėl ryškėja kambarys", „Nel mezzo del cammin di nostra vita", „East Rock" / vertė Zoltán Halasi /. Ten pat išspausdinti ir keli Lietuvoje gyvenančio poeto Gintaro Patacko eilėraščiai. *Beszélo* paskelbta „Instrukcija", „Viršum pusiasalio užsiveria diena", essay „Žydai ir lietuviai" ir dialogas su Czeslawu Miłoszu apie Vilnių / vertėjas nenurodytas /.

Slovėnų almanache *Vilenica 88,* kuris leidžiamas Liublianoje, greta Juditos Vaičiūnaitės ir Marcelijaus Martinaičio eilėraščių pasirodė ir T. Venclovos „Sustok, sustok" ir „Poeto atminimui. Variantas". Tekstai išspaudinti lietuviškai, slovėniškai / vertė Veno Taufer / ir angliškai / vertė David McDuff /.

Pagaliau 1988 m. gruodžio 4 d. svarbiausias lenkų opozicinis viešai leidžiamas savaitraštis *Tygodnik Pwszechny* paskelbė iš *Metmenų* paimtus T. Venclovos eilėraščius „Užplūdusi lūpas" ir „Naktį didžiulė knyga" / vertė Stanisław Barańczak /. Redakcijos prieraše nurodoma, kad eilėraščiai įeis į lenkų kalba rengiamą Vencolovos knygą.

Taigi Rytų Europos spauda šiandien viešai pripažįsta, kad tėvynėje ir emigracijoje gyvenančių lietuvių poetų kūryba yra vientisas reiškinys. Kaip atrodo, ta kryptimi eina ir pačios Lietuvos spauda. Visa tai galime tik sveikinti.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Eletunk, 1988/7. Vengrijoje leidžiamas literatūros ir kritikos žurnalas. Šiame numeryje įdėta pluokštas Tomo Venclovos ir Gintaro Patacko eilėraščių. Eilėraščius į vengrų kalbą vertė Zoltán Halasi. Įvadą apie poetus parašė Endre Bojtar.

* * *

Povilas Petkevičius, *Lenkų okupacijoje ir jų kalėjimuose.* Autoriaus leidinys. Čikaga. 1988, 187 psl. Kaina 8 dol.

* * *

Algimantas Kezys, *Cityscapes,* fotomeninis albumas su Gordon Ligocki įvadu. Loyola University Press. Chicago, 1988, 130 PSL. Kaina nepažymėta.

* * *

Kalendorius – 1989. Prisikėlimo parapijos ekonominės sekcijos leidinys. Toronto, Ontario. 1989. 208 psl. Kaina nepažymėta.